

Южин О'НИЛ

(Америка ёзувчиси, 1888—1953)

ҚАЙРАҒОЧ СОЯСИДА

Уч пардали пьеса

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР:

ЭФРАИМ КЭБОТ
СИМЕОН
ПИТЕР
ЭБИН
АББИ

} унинг ўғиллари

ҚИЗ
СКРИПКАЧИ
ПОЛИЦИЯ БОШЛИҒИ
ҚЎШНИ ФЕРМЕРЛАР

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Эшик очилиб, Эбин пайдо бўлади, у айвондан тушиб тўхтади-да, ўнг томондаги йўлга қарайди. Қўлидаги кўнғироқни қаттиқ-қаттиқ чалади. Кейин чалишдан тўхтаб, бошини қўтарди ва қандайдир бетайин ҳаловатда узоқ осмонга тикилиб туради.

Эбин. Тавба, мунча чиройли бу!

Бу вақт дала ишларидан Симеон билан Питер қайтади. Улар ўгай укаларидан анча катта — Симеон ўттиз тўққизда, Питер ўттиз еттида.

Симеон (*ҳайрат билан*). Шафақнинг яллиғланишини қара!

Питер. Ҳа, кўраяпман.

Симеон (*ўз ўйлари билан*). Ўн саккиз йил ўтиб кетибди-я.

Питер. Нима?

Симеон. Хотинимнинг ўлганига ўн саккиз йил бўлибди.

Питер. Ҳа-а. Эсимдан ҳам чиқипти.

Симеон. Мен ҳаёлимдан чиқаролмаяпман, эслаганим эслаган. Юрагинг эзилиб кетади. Сочлари ёдингдами, худди отнинг думидай узун, тилладай товланарди.

Питер (*бепарво*). Ҳа, ўлиб кетди. (*Жимлик.*) Лекин тилла деганинг у ёқда, Сим, ғарбда зўр товланади.

Симеон (*ҳамон шафаққа маҳлиё*). Алангаланишини қара!

Питер. Бу — бир ниманинг аломати! (*Руҳланиб кетиб.*) Тилла бу! Кун ботишда, ғарбда. Олтин дарвоза. Калифорния томонда... Ғарбнинг олтин конлари, Сим!

Симеон (*у ҳам руҳланиб кетади*). Ҳа, у ерларда тилла шундоқ оёқ остида ётади, дейишади, истаганингча супуриб олавер! Бамисоли Сулаймон пайгамбарнинг хазинаси!

Иккови ҳам яна анчагача осмонга тикилиб туради, кейин бош эгиб қолишади.

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

68

Питер (*руҳсиз*). Бизнинг ерлар бўлса — чағир тош: ер ҳам бир, манави девор ҳам бир. Сен билан биз унга бир умр қора тер тўқдик. Ким учун? Шу одам учун. Нима учун? У бизни мана шу тош деворга тириклай кўмсин учун!

Симеон. Неча йиллардан бери бор кучимизни сарфлаб, яғиримиз чиққунча ишлаймиз! Бу лаънати ердан биз нима олдик? (*Алам билан ер тепиб.*) Ҳаммаси шу одамнинг бойлик орттириши учун!

Питер. Агар шунча меҳнатни Калифорния ерларига сарфлаганимизда борми — тувагимизгача тилла бўлиб кетарди!

Хаёлга ботиб ўтирадилар. Эбин ошхона деразасидан бош суқиб қулоқ солади.

Симеон. Менга қара, балки у, ҳалиги... ўлиб-нетиб қолар-а?

Питер. Қайдам.

Симеон. Эҳтимол у ҳозироқ... бирон жойда...

Питер. Билиб бўлмайди...

Симеон. Икки ойдан бери дом-дараги йўқ-ку.

Питер. Худди мана шундай оқшомда уйдан чиқиб кетганди. Бирдан шошиб отланди-ю, тўппа-тўғри фарбга қараб... Бу ерда бир гап бор... Қишлоқдан нари ҳеч қачон, ҳеч қаерга борган эмасди. Ўттиз йил бўлгандир-ов, мана шу фермадан чиқмаганига ҳам. Эбиннинг онасига уйланганидан бери шу ерда эди. (*Бир нафас жимликдан кейин, алам билан.*) Бордию уни жинни деб эълон қилсак-чи? Суд ҳам бизни қўлларди, ўлай агар.

Симеон. Э, судья-пудянгнинг барини қўлга олади. Унинг жинниликига ҳеч ким ишонмайди ҳам. Йўқ, ўлишини кутишга тўғри келади, оғайни.

Эбин (*заҳарханда билан*). Ота рози — худо рози, деганлар.

Симеон билан Питер сесканиб у томон қайрилади.

(*Аламли кулади. Кейин хўмрайиб.*) Мен ҳам эртаю кеч унинг ўлимини тилаб, худодан илтижо қилиб ётибман.

Симеон билан Питер ҳайратда тикилиб туришибди.

(*Ҳеч гап бўлмагандай.*) Овқатларинг тайёр.

Симеон ва Питер (*бирга*). Э-э-эх!

Эбин (*шафаққа тикилиб*). Тавба, ловуллаб ёниши кўзни олади-я.

Симеон ва Питер (*бирга*). Тилла бор у ёқда. Фарб дейдилар.

Эбин. Фарбинг қаер?

Симеон ва Питер (*бирга*). Калифорния!

Эбин. Ҳа-а. Ҳа, майли. Овқат совияпти. (*Ошхонага кириб кетади.*)

Симеон (*қуруқшаган лабларини ялаб*). Қорин очди.

Питер. Қоқланган гўшт иси келяпти.

Симеон. Чўчқа гўшти.

Питер. Чўчқа бўлса яна ҳам яхши!

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Шафақ сўниб, қош қорая бошлади.

Ошхонада тахтадан ясалган стол, унда учта коса, шам, бир буханка нон, қувачада сув.

Симеон билан Питер лорсиллаб кириб, курсиларга оғир чўкадилар. Эбин плита устидан сувда пишган картошка билан чўчқа гўштини олиб, столга қўяди-да, ўзи ҳам ўтиради. Учовлон гап-сўзсиз овқатланадилар.

Симеон (*беҳосдан Эбинга қараб*). Менга қара! Сенинг отамиз ҳақида ундай дейишинг яхши эмас.

Питер. Бу — адолатсизлик.
 Эбин. Нимани айтаяпсизлар?
 Симеон. Унинг ўлимини тилашингни-да.
 Эбин. Ўзларинг ҳам тилаяпсизлар-ку?

Жимлик.

Питер. Менга қара! У — ўз отамиз, ахир!
 Эбин (*ғазаб билан*). У менга ота эмас!
 Симеон. Сен, масалан, ўз онанг ҳақида шундай гапиришимизга йўл кўярмидинг?

Афтини хунук буриштиради.

Эбин (*ранги ўчиб*). Унинг менга ҳеч қандай алоқаси йўқ, менинг ҳам унга алоқам йўқ.

Питер. Сабр қил, унинг ёшини яшаганингда биласан.
 Эбин. Мен онамга тортганман! Томчи қонимгача.

Симеон ва Питер унга бепарво синчковлик билан тикиладилар.

Питер (*бир нимани эслаб*). Тўғри, онанг меҳрибон эди, менга ҳам, Симеонга ҳам. Угай бўлишига қарамасдан.

Симеон. У ҳаммага меҳрибон эди.

Эбин (*ўрндан туриб қизаринқираб, акаларига бесўнақай таъзим қилади*). Яхши гап билан эслаганларинг учун қуллуқ. Катта раҳмат сизларга. (*Ўтиради.*)

Питер (*жимликдан сўнг*). У дадамизга ҳам меҳрибон эди.

Эбин (*кескин*). Миннатдорлик эвазига гўрга тикди-да!

Симеон (*файласуфона*). Дунёда одамни одам ўлдирмайди. Вазият ўлдиради. Билиб қўй!

Эбин. Чол унинг жонини суғуриб олди.

Питер. У ўзи ҳам жони чиққунча ишлайди. Сени ҳам, Симеонни ҳам, мени ҳам жонимиз чиққунча ишлатади. Шунинг учун, ҳали тирик эканмиз...

Симеон. Уни бунга қандайдир бир куч мажбур қилади.

Эбин. Бир кун эмас бир кун ҳаммаси учун жавоб беради! (*Хунук илжайиб.*) Қизиқ, уни мажбур қиладиган ўша «куч» нима экан-а?

Симеон. Тушуниш қийин.

Эбин. Балки сизларни Калифорнияга чорлаётган ўша кучдир?

Симеон ва Питер унга ҳайрат билан тикиладилар.

Лекин сизлар ҳеч қаёққа кетолмайсизлар. Олтин тоғлари чарақлаб имлаб турса ҳам.

Питер. Буни ҳали кўрамиз!

Эбин. Йўлга пулни қаёқдан оласанлар?

Питер. Биз пиёда ҳам кетаверамиз. Мана бу лаънати фермада босган қадамларимизни ҳисобласа, ойга етарди!

Эбин. У йўлларда ҳиндулар бош суягингизни қоziқда қуритишади.

Симеон (*хунук тиржайиб*). Биз ўзимиз қуритамиз ҳар қанақа каллани!

Эбин (*атайлаб жиғларига тегиш учун*). Ҳеч қаёққа кетмайсизлар, биламан, сизлар унинг ўлимини кутасизлар, мол-мулкини бўлишиб олиш учун!

Симеон (*сал жим тургач*). Бунга бизнинг ҳаққимиз бор.

Питер. Бу рўзгорнинг учдан икки қисми бизники.

Эбин (*сапчиб туриб*). Бу ерда ҳеч қанақа улушларинг йўқ. Бу ферма менинг онамга қарашли эди. Онамдан тортиб олган. Онам ўлиб кетди, энди рўзгор меники.

Симеон. Сен бу гапингни чолга айтиб кўр. Гаров ўйнайман — эшитса, ичаги узилиб ўлади. (*Кулади; унинг кулгиси итнинг акиллашига ўхшаб кетади.*)

Питер (*акасига ўхшатиб кулади*). Ха-ха-хав!

Симеон. Бизларда нима қасдинг бор-а, Эбин? Кўзларингдан ёвуз ниятинг кўриниб турибди, кўпдан сезиб юраман.

Питер. Ҳа, ҳа, мен ҳам сезиб юраман.

Эбин. Бўлса бордир. (*Кескин.*) У онамни яғир эшақдай ишлатганида сенлар бир чеккага чиқиб томоша қилардинглар. Шўрликни ҳимоя қилиш учун бир оғиз сўз топмагансанлар. У эса сен кўрнамакларга меҳрибон эди...

Симеон ва Питер унга анқайиб қараб қоладилар.

Симеон (*анчадан кейин*). Ахир, Эбин, молларни суғориш керак эдими!

Питер. Том ёпиш-чи?

Симеон. Ер ҳайдаш-чи?

Питер. Ем-хашак тўплаш!

Симеон. Гўнг ташиш-чи?

Питер. Уташ!

Симеон. Ўтин ёриш!

Питер. Сигир соғиш!

Эбин (*бақириб*). Девор уриш... тош ташиш... Юракларингиз тошга айлангунча ишлаш! Ишлаш!

Симеон. Ҳа, бировларнинг ишига бош қўшгали фурсатимиз йўқ эди.

Питер. Онанг ўлганида сен ўзинг ҳам катта бўлиб қолган эдинг — хўш, нега қўл қовуштириб ўтирдинг?

Эбин. Мен ҳали оқ-қорани ажратолмасдим. Кейин тушундим ҳаммасини, онам ўлгандан кейин. (*Пауза.*) Энди тасаввур қиляпман шўрликнинг аҳволини, барча кўргиликлар ўз бошимга тушганда. Кечаси ҳам, кундузи ҳам, нимаики иш қилсам — шундоқ ёнимга келиб, кўз ўнгимда туради. Картошка қовурганимда ҳам, сомса ёпганимда, ўчоққа ўт ёққанимда ҳам — келиб менга ёрдам бераётганга ўхшайди. Шундоқ ўчоқ бошида ўтиради, кўзлари тутундан қизариб... худди ҳаёт вақтидагидек қон-қора қақшаб йиғлайди. Гўрида тинч ётолмайди шекилли-да, бекорчиликка ўрганмаган.

Симеон. Ҳеч қачон нолимасди, бояқиш.

Эбин. Силласи қуриб кетар эди. Нолигани вақт қани! Чол шу аҳволга соларди уни! (*Кескин.*) Аммо-лекин бир куни юзига соламан ҳаммасини. Шартта, бақириб айтаман. Онам ҳеч бўлмаса гўрида ором топиши керак! (*Ўтириб, жим қолади.*)

Симеон ва Питер унга ошкора қизиқиш билан қараб қоладилар.

Питер (*жимликдан кейин*). Сим, сенинча у нима жин уриб жўнаб қолди-а?

Симеон. Ким билади дейсан? Бир маҳал даладан қайтсам — аравада дарвозадан чиқиб келяпти. От ювиб-таралган, ўзи ҳам башанг, қамчи ўйнатиб ўтди ёнимдан. Яхши эсимда — баҳор эди, экишни тугатиб қайтаётувдим. Тикка гарбга ҳайдади, оловланиб турган уфққа қараб. «Дада, қаёққа?» десам, тизгинни сал тортди-ю, мен томонга қайрилиб қаради, кўзлари илондай

совуқ йилтиллаб кетди. Бир кўнглим, маст бўлса керак, деб ҳам ўйладим. «Қайтиб келгунимча қимир этмай ўтиринглар!» — деб қичқирди.

Питер. Калифорнияга қараб жуфтакни ростлаш ниятимизни билса борми, ҳанг-манг бўлиб қоларди-да.

Симеон. Мен унга ҳеч нима демасдим ўшанда. У бўлса узоқдан ғалати, ҳорғин бир қараш қилди-да, яна қичқирди: «Ҳар куни товуқларнинг қитқити-ю, хўроз қичқириғидан қулоқларим тиниб кетди. Моллар бесаранжом, ниманидир кутади. Ҳамма нарса жонланиб қолди, менинг бунга ортиқ тоқатим йўқ. Баҳор кирса жонимга шайтон оралайди. Яқин орада ўтинга кесиладиган қари ёнғоқдайман». Менинг кўз қарашимда умид учқунини кўрдими, яна қўшиб қўйди: «Лекин шошманглар, мен ҳали тирикман, юз йил яшашига қасам ичдим, сенларнинг бахтинга қарши — яшайман ҳали. Ҳозир эса, авлиёлардай, худойимнинг баҳорги неъматларини татигани кетяпман. Ишни тўхтатманглар», деди-ю, ниманидир хиргойи қилиб жўнаб қолди. Ўшанда маст эмаслигини билсам, йўлдан қайтарган бўлардим.

Эбин (*калака қилиб*). Йўлдан қайтарармиш! Рўпара бўлсанг, жонингни ҳовучлаб турардинг. У иккалангдан ҳам кучли.

Питер. Ўзинг-чи? Ё сен жуда паҳлавонмисан?

Эбин. Шошмай тур — бўламан. Кундан-кун кучга тўлаётганимни сезиб турибман, бир кун эмас бир кун ўзини кўрсатади бу куч. (*Ўрнидан туриб, пальтосини, шляпасини кияди.*) Мен ҳозир. Ҳозир қайтаман.

Питер. Қишлоққами?

Симеон. Миннинг ёнига дегин?

Эбин (*ўчакишиб*). Ҳа.

Питер (*масхараомуз*). Зап топибсан.

Симеон (*Питерга*). Эшитдинг-ку: кучга тўляпман дейди! Кучга эмас, шаҳватга тўлибсан.

Эбин. Минни — дилбар хотин!

Питер. Ҳа, дилбар эди. Йигирма йилча аввал.

Симеон. Юзига шунча упа-элигу бўёқ суркаса, ҳар қанақа кампир ҳам чиройли бўлади. Янглишмасам, қирқларга боргандир?

Эбин. Қирқ қаёқда!

Питер. Қирқ бўлмаса ҳам, ўша атрофда.

Эбин (*алам билан*). Сен қаёқдан билақолдинг?

Питер. Ҳамма билади уни, эътиборинг учун, Сим ҳам билади, кейин эса мен ҳам билганман...

Симеон. Дадамиз ҳам сенга у-бу айтиб бериши мумкин. У биринчи эди...

Эбин. Дадамиз-а?

Симеон (*масхара қилиб*). Ҳа-да! Биз ҳамма жиҳатдан дадамизнинг меросхўрларимиз!

Эбин (*ўзини зўрга босиб*). Ўтиб ҳам кетганмиз десанг-чи! (*Эшикни тегиб очади.*) Ҳозир кўрсатаман у манжалақига!

Симеон (*Питерга кўз қисиб*). Уйига етгунча бу ниятингдан қайтасан. Кўрмаяпсанми — қанақа сўлим кеча! Ишқ ҳаловатидан бошқа ҳамма нарса калладан чиқиб кетади.

Питер. Қайтади ниятидан, турган гап.

Симеон билан Питер тиржайиб куладилар. Эбин эшикни тарақлатиб чиқиб кетади. Айвондан тушиб, муюлишдан ўтгач, дарвоза ёнида тўхтаб қолади, осмонга тикилади.

Симеон. Чолнинг фирт ўзи!

Питер. Қуйиб қўйгандай!

Симеон. Булар бир-бирини гажиб ташлайди.

Питер. Ҳа! (*Пауза. Ҳазин.*) Биз, эҳтимол, бирор йилдан сўнг Калифорнияда бўлармиз.

Симеон. Эҳтимол. (*Керишиб ўрнидан туради.*) Кетдик, ётиш керак. (*Шамни ўчиради.*)

Эбин (*қўлини осмонга чўзиб*). Тавба, мунча кўп бу юлдузлар! Анавиниси меники бўлса керак? Буниси Симеонники, наригиси Питерники. Ҳов олисда — Минниники. Ҳаммамиз бир коинотдамиз. Чиндан ҳам, ҳозир бориб уни кучоғимга олақолсам-чи? У мана шу тундек майин, сеҳрли кўзлари юлдуздай ёнади, лаблари ўтли, қўллари юмшоқ, вужудидан шудгор ҳиди келади. Худо, уни кечир, у гўзал, у дилбар! Бошқа ишларию гуноҳлари билан менинг нима ишим бор! Ё тангри, ўзинг айт, ҳар биримиз сенинг олдингда гуноҳкор эмасмизми?

Гуноҳ дегани ахир шундай лаззатли...

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Тонголди, гира-шира пайт. Чапда Эбин пайдо бўлади. Кимдандир жиркангандай, тўнғиллаганча айвон томон юради.

Эбин. Лаънати қари така! (*Уйга киргани, зинадан чиққани, акаларининг ётоқхонасига яқинлашгани эшитилади.*) Туринглар-да, энди!

Эшик ланг очилиб, Эбин киради, қўлида шам. Қия шифтли хона ёришади. Шифт шундай пастки, орқа девор ёнидагина тик туриш мумкин. Олдинда Симеон билан Питернинг катта тўшаги. Орқада Эбиннинг жойи.

Эбин (*гўллик билан тиржайиб туради*). Бу мен.

Питер. Каллаи саҳарда нима қилиб...

Эбин. Сенларга бир кучоқ янгилик олиб келдим.

Симеон (*жаҳли чиқиб*). Эрталаб айтсанг ҳам бўларди, ёрилмасдинг.

Эбин. Тонг отган! Яхшиси — гапга кулоқ солинглар! У яна уйланиб олибди!

Симеон ва Питер (*баравар*). Ким? Дадамизми?

Эбин. Ўтгиз бешларга борган бир жононни топибди дейишади. Кетворган эмиш.

Симеон (*ҳайратда*). Фирт ёлғон!

Питер. Ким сенга еткиза қолди?

Симеон. Лақиллатишган.

Эбин. Мени лақиллатиб бўпти! Бутун қишлоқда дув-дув гап! Нью-Доверга борган бир руҳоний топиб келди бу гапни. Янги ойимча онамиз ўша ерлик эканлар.

Питер (*ҳанг-манг бўлиб*). Ана холос!

Симеон (*шу оҳангда*). Ана холос!

Эбин (*каравотга ўтириб, нафрат билан*). Уни дўзахи десам ишонмай-сизлар! Бизга ўчакишиб қиляпти, лаънати қари эшшак!

Питер (*ўйчан*). Ҳа... Энди мол-мулк ўша жононга ўтиб кетади.

Симеон. Турган гап. (*Хўмрайиб*.) Нима ҳам дердик. Ундай бўлса...

Питер (*шошиб*). Худонинг ўзи йўл кўрсатиб турибди, Сим. Калифорнияга! Бу ерда қиладиган ишимиз қолмади.

Симеон. Мен ҳам шуни ўйлаб турибман. (*Қатъий*.) Шу бугуноқ жўнаб кетсак нима дейсан? Чўзиб нима қиламиз!

Питер. Мен розиман.

Эбин. Пиёда кетмоқчимисизлар?

Симеон (*калака қилиб*). Агар қанотларингни бериб турсанг, жон деб учиб кетардик.

Эбин. Энг яхшиси — пароходда кетинглар. (*Чўнтагидан бир варақ ғижим қоғоз олади.*) Мана бунга имзо чекинглар-да, пароходга ўтириб, жўнайверинглар. Ғарбга отлана қолишса деб, ҳар эҳтимолга қарши аллақачон тайёрлаб қўйган эдим. Рўзгордан тегишли ўз улушларингни менга сотишга рози бўлсанглар, ҳар биринг уч юз доллардан пул оласан. Қани?

Симеон билан Питер ишонқирамай қоғозга қараб қолади. Жимлик.

Симеон (*гаранг*). Ахир у уйланиб олган бўлса, бу рўзгор...

Питер. Тўхта, аввал бу айтсин — мунча пулни қаёқдан олади?

Эбин (*кинояомуз*). Пулнинг бекитилган жойини биз биламиз-да. Онам айтиб кетган. У биларди пулнинг турадиган қавагини. Чол бу пулларни онамдан яширарди, лекин пуллар онамники, унинг фермасидан чиққан. Энди бўлса у менинг ҳаққим!

Питер. Хўш-хўш, қаёқда экан ўша қавак?

Эбин (*ўчакишиб*). Сенлар тополмайдиган жойда, ҳа!

Пауза. Шубҳа билан бир-бирларига қарашади.

Хўш, нима дейсанлар?

Симеон. Қайдам.

Питер. Қайдам.

Симеон (*деразага қараб*). Тонг ёришяпти.

Питер. Ўчоққа ўт қала, Эбин.

Симеон. У-бу бер, қорин оч.

Эбин (*гўё меҳри товланиб*). Ҳозир муҳайё қиламиз. Оч қорин билан Калифорнияга етиб бўладими! (*Эшик томон юраркан, маънодор қилиб қўшиб қўяди.*) Лекин пиёда эмас, пароходда кетишларинг мумкин. Бу ўзларингга боғлиқ. (*Остонада тўхтаб, жавоб кутади.*)

Акалари унга қараб туришади.

Симеон (*бирдан шубҳаланиб*). Менга қара, кечаси қаёққа гумдон бўлдинг?

Эбин (*истеҳзо билан*). Минниникида эдим! (*Салмоқлаб.*) Аввал йўлда, бир кучиб ўпаман-у, қайтиб келаман, деб хаёл сури-и-иб бордим, кейин бу ерда кеча дадамиз билан иккаласи ҳақида гапирганларингни эсладим-у, ғазабим тошиб кетди: тўхтаб тур, Минни, кўрсатиб қўяман сенга! — дедим. Қишлоққа етиб борувдимки, ҳалиги янгилик қулоғимга чалиниб қолди. Эшитдим-у, телбалигим тутиб, Миннининг олдига югурдим. (*Жим қолади, кейин қатъиятсиз, лекин дона-дона қилиб.*) Кўрди-му... Ўпмадим, калтакламадим ҳам... Аммамнинг бузоғидай ўкириб йиғладим, сўқиндим. Фирт жиннига ўшардим... Минни кўрқиб қалтираб қолди... Шунда қучоғимга олсам, шилқ этиб тушди. (*Мағрур.*) У меники. Сенларники ҳам бўлган бўлиши мумкин, лекин энди меники.

Симеон (*қуруқроқ*). Ишқинг тушдим, нима бало?

Эбин (*беписанд*). Ишқ?! Кўзим учиб тургани йўқ.

Питер (*Симеонга кўз қисиб*). Назаримда бу ҳам уйланмоқчи.

Симеон. Майли-да, Минни ҳамма учун ёппасига вафодор хотин бўлади!

Симеон билан Питер тиржайиб кулади.

Эбин. Менга нима, ёниб ёпишиб турса бўлгани. Муҳими шуки, ҳозир у тамом меники. (*Кетаётиб, остонада тўхтайдди.*) Сенлар ўйлаганчалик эмас у, ундан баттарлари бўлади, гаров ўйнайман. Мана, чол етаклаб келадиган говмишни ҳам кўрамыз. Минни ип эшолмай қолади ҳали унинг олдига, мени айтди дейсанлар.

Симеон (*бирдан*). Борди-ю, сен уни ҳам... а?

Питер. Ҳа-я! (*Жирканч тиржаяди.*)

Эбин (*кўнгли айнигандай туфуради*). Тфу! Уними... шу ерда... чолнинг қўйнида ағанаб... онамнинг мол-мулкени ўйлаётган жойида-я? Биронта ифлос чўчқани ёки захарли илонни бағримга босганим яхши эмасми? (*Кетади.*)

Симеон ва Питер шубҳа билан қараб қоладилар, қадамига кулоқ соладилар. Пауза.

Питер. Ўчоққа ўт ёққани кетди.

Симеон. Менга қолса, Калифорнияга қараб жуфтакни ростлаш тузук эди-ю, лекин...

Питер. Бу Миннининг ўйлаб топган ҳийласи эмасмикин? Буни ҳам ўша ўргатган бўлса-чи.

Симеон. Чолнинг уйланганлиги — тўқилган гап бўлиши ҳам мумкин. Яхшиси, жиндек сабр қилиб, ўша жононни ҳам кўрайлик.

Питер. Ўз кўзимиз билан кўрмай туриб, қоғозга имзо ҳам чекмаймиз.

Симеон. Бунинг пуллари масаласини ҳам ҳали бир текшириб кўриш керак. (*Жилмайиб.*) Агар чол чиндан ҳам биронтасини етаклаб келса, бор рўзгорини Эбинга пуллаб қочамиз.

Питер. Сабр қилайлик-чи — кўрамыз. (*Бирдан ғазаби тошиб.*) Қайтиб келгунича қўлимизни совуқ сувга урмаймиз! Истаса, ана, Эбин ишлайверсин эшакдай. Еймиз, ичамиз, айш қиламиз. Рўзгорига ўт тушиб, кули кўкка созурилмайдими!

Симеон. Айш қилсак ҳаддимиз сигади! Биз ҳам бир бойвачча бўлайлик. То нонуштагача ағанаб ётаман.

Питер. Дастурхон тузашмагунча турмаймиз.

Симеон (*яна жим тургач, ўйчан*). Янги ойимча онамиз қанақа эканлар-а? Назарингда қандай, Эбин айтганича бормикин?

Питер. Бўлиши мумкин!

Симеон. У ҳолда — юбка кийган бир шайтон бўлиб чиқсин, омин! Токи чол тезроқ жонидан тўйиб, жиндек ором олиш учун дўзахни қидириб қолсин!

Питер (*завқ билан*). Омин, шундай бўлсин.

Симеон (*отасига тақлид қилиб*). «Ҳозир эса, авлиёлардай, худойимнинг баҳорги неъматини татигани кетяпман». Баҳорги неъматини нима экан десам... Ўлай агар, у ўшандаёқ билган нима учун кетаётганини, сассиқ хотинбоз...

ТўРТИНЧИ КўРИНИШ

Ошхона. Тонг ёришиб келяпти. Столда шам ёниб турибди. Симеон билан Питер нонушта қилишяпти. Эбин овқатга қўл урмай, хаёл суриб ўтирибди.

Питер (*Эбинга кўз ташлаб, ғаш*). Ўйласанг-ўйламасанг — нима фойда?!

Симеон (*қалака қилиб*). Кучини қаёққа қўйишни билмаяпти.

Питер. Минни, нима, кўз очиб кўрганингми?

Эбин (*жаҳл билан*). Ишинг бўлмасин! (*Пауза.*) Мен чолни ўйлаяпман. Назаримда, ҳозир келиб қолади. Безгак тутишини кутгандек, сезяпман.

Питер. Каллаи саҳарлаб келармиди.

Симеон. Келса келаверади-да. Бизнинг нима қилаётганимизни кўриш учун тўсатдан кириб келади.

Питер (*беихтиёр ўрнидан туриб*). Кетиш керак.

Унинг кетидан Симеон ҳам туради. Эшик томон йўналганда эсларига тушади.

Симеон. Аҳмоқсан, Пит. Мен бўлсам сенга эргашиб... Энди ишламай-миз, кўриб қўйсин.

(Стол ёнига қайтади.)

Питер. Тўғри. Бор-э, кўрсин мана, нима қилаётганимизни.

Ўтирадилар. Эбин дам унисига, дам бунисига тикилади.

Симеон *(Эбинга)*. Фермасини ер ютмайдим!

Питер. Эшакдай ишлаб, унинг олдида бел букканимиз етар! Керак бўлмасак тўрт томони қибла!

Симеон *(Эбинга)*. Сен бу ерда яккаю ягона хўжайин бўлмоқчи эдинг — мана, бўлақол!

Питер. Ана сигирларинг маъраяпти. Бор, сутингни соғ!

Эбин *(қувониб)*. Сизлар-чи? Қоғозга қўл қўясизларми? А?

Симеон *(ҳиссиз)*. Эҳтимол.

Питер. Эҳтимол.

Симеон. Ўйлаб олишимиз керак. *(Буюриб.)* Сен бор, ишингни қил.

Эбин *(жонланиб)*. Энди бу яна онаминг рўзғори. Ҳам меники! Менинг сигирларим! Ўзим, ўз қўлим билан соғаман! *(Орқадаги эшикдан чиқиб кетади.)*

Симеон *(жимликдан кейин)*. Дадамизнинг ўзи.

Питер. Қўйиб қўйгандек.

Симеон. Бир-бирини ғажиб ташлайди. Итдек.

Эбин айвондан тушиб, муюлишдан ўтади. Осмон бўзариб келяпти.

Эбин *(дарвоза ёнида тўхтаб, атрофга ташна ва ҳайратли назар ташлайди)*. Тавба, ўлгидай чиройли-да! Бирам чиройлики! *(Бошини кўтариб, осмонга дўқ қилгандай.)* Ферма меники, уқдингми! Меники! *(Орқасига қайрилиб, кўра-нинг ичкарасига, оғилхонага йўналади.)*

Симеон билан Питер трубка тутатадилар.

Симеон *(оёғини ифлос ботинкалари билан стол устига узатиб, гавдасини орқага ташлаб, тутунни ичига тортади)*. Нима десанг ҳам, бу ерларга киндик қонимиз тўкилган-да.

Питер. Ҳа. *(Акасининг ҳаракатларига тақлид қилади.)*

Пауза. Чуқур нафас оладилар.

Симеон *(бирдан)*. Сигир соғишни ҳеч қачон эпполган эмас.

Питер *(пиқирлаб)*. Қўллари — молнинг туёғидек.

(Пауза.)

Симеон. Қани, ану шишани ол-чи. Қиттак отайлик. Томоқ қуруқшаб кетяпти.

Питер. Тўғри айтасан. *(Токчадан шишани олади, икки стаканга қуяди.)* Калифорниядаги олтинларимиз учун!

Симеон. Омадинг келсин!

Ичадилар, пишқириб ютинадилар, оёқларини столдан оладилар.

Питер. Унча кор қилмаяпти-ю?

Симеон. Қаллаи саҳарлаб ичиб ўрганмаганмиз-да.

Жимлик.

Питер. Дим бўлиб кетдим?

Симеон. Юр, ҳавога чиқамиз.

Чиқадилар. Уйни айланиб ўтиб, дарвоза олдида тўхтайдилар. Ҳайратдан лол қолиб, осмонга тикиладилар.

Питер. Чиройли!

Симеон. Ҳа.

Питер. Ҳозир офтоб ҳам чиқиб, бизга ўхшаб фарбга шошади.

Симеон (*бирдан ҳаяжонини босолмай*). Эҳтимол бу тонг ота макондаги сўнги тонгимиздир.

Питер. Ҳа, эҳтимол!

Симеон (*ер тепиб, ерга мурожаат қилиб*). Ўттиз йил сени қон ва терим билан суғордим. Ўттиз йиллик умримни сенга кўмдим, ҳар бир қарич тупроғинга қоним, терим сингган. Авайладим, парвариш қилдим. Худонинг ўзи кечирсин, бироқ таппичалик ҳам қадрим бўлмади.

Питер. Менинг ҳам.

Симеон. Ҳа, Питер, сенинг ҳам. (*Уҳ тортадилар, кейин тупурадилар.*) Ҳай, тўкилган сутни энди ялаб бўлмайди!

Питер. Фарбда эса — тилла! Балки бахтимиз ҳам ўша ёқдадир. Бу ерда биз мана бу тош деворларнинг тутқини эдик!

Симеон (*дадил*). Энди ҳеч кимга қул эмасмиз, тамом! (*Бирпас жим тургач, безовталиқ билан.*) Айтгандай, сут дегандай, Эбин нима қиялпти экан?

Питер. Соғаётгандир-да.

Симеон. Қарашвориш керак эди. Охирги марта.

Питер. Майли. Сигирлар бизга ўрганиб қолишган.

Симеон. Бизни яхши кўришади. Эбинни эса яхши билишмайди.

Питер. Ҳа. Отлар ҳам, чўчқалар ҳам, товуқлар ҳам. Уни яхши билишмайди.

Симеон. Бизларни эса худди туғишганлардай... Яхши кўришади. Ўзимиз боқиб катта қилганмиз-да.

Питер. Энди бўлса улар бизга бегона, ҳеч нарсамиз йўқ.

Симеон (*бирдан ғамгин*). Ҳа-я. (*Уҳ тортиб.*) Қани бўлмаса охирги марта Эбинга қарашворайлик-да, кейин жуфтакни ростлайлик.

Питер. Юр.

(Молхонага қараб юрганларида Эбин чиқиб келади, у ҳансираган, югурганга ўхшайди.)

Эбин (*жуда ҳовлиққан ҳолда*). Улар келишяпти! Келишяпти! Қари қирчанғи билан жонон. Молхонанинг туйнугидан кўриб қолдим. Ҳов муюлишда, пастандан чиқиб келишяпти.

Питер. Шунча узоқдан кўриб бўлар эканми?

Эбин. Ҳа, нима, кўр эканманми, ўз биямиз билан ўз аравамизни танимай! Ўшалар! Бошқа ким бўларди. Кўнглим сезиб турувди-я... (*Бесабр, бетоқат бўлиб қолади.*)

Питер (*аччиқ устида*). Мен жойимдан жилмайман, отни ўзи аравадан чиқариб, ўзи қозикқа бойласин!

Симеон (*у ҳам жаҳл билан*). Отланиш керак. Пайдо бўлиши билан кўчкўронни кўтарамиз-у, жўнаймиз. Улар кирган уй мен учун ҳаром.

Уйга шошади.

Эбин (*хавотир*). Қоғозга қўл қўймайсизларми ахир?
Питер. Пулни столга қўй, кейин имзо чекамиз.

Симеон билан Питер нарсаларини йиғиштириш учун юқорига чиқадилар. Эбин шошиб ошхонага киради-да, деразага бир аланглаб, плита ёнида чўкка тушади. Полнинг тахтасини кўтариб, бир халта пул олади ва столга ташлайди. Тахтани ўрнига қўяр-қўймай, остонада акалари кўринади. Қўлларида эски сафар халтаси.

Эбин (*халтани ушлаб*). Қўл қўйдингларми?
Симеон (*қоғозни кўрсатиб*). Мана. (*Столга ишора қилиб*.) Пулми?
Эбин (*пулни столга сочиб*). Йигирма доллардан ўттизга танга. Санаб олинглар.

Питер (*тангалардан битта-иккитасини тишига босиб кўради, устма-уст теради*). Олти юз доллар. Роппа-роса. (*Тангаларни халтага солиб, қўйнига яширади*.)

Симеон (*Эбинга қоғозни узатиб*). Ушла.

Эбин (*қоғозга тикилиб, эҳтиёт билан тахлайди-да, қўйнига жойлайди*).
Раҳмат.

Питер. Сенга ҳам раҳмат.

Симеон. Ҳайитда сенга ҳам бир парча олтин юборамиз.

Симеон билан Питер жўнаб кетишга юраклари бетламай, бир жойда депси-нишади.

Питер. Кетдик бўлмаса.

Симеон. Кузатиб чиқасанми?

Эбин. Йўқ. Мен анавиларни қарши олишим керак.

Ака-ука эшик томон жиладилар-у, яна тўхтайдилар.

Симеон. Хайр бўлмаса.

Питер. Хайр, Эбин.

Эбин. Яхши боринглар.

Симеон билан Питер кетади. Эбин стол ёнига ўтириб, қўйнидан қоғозни олади, печка томон қайрилиб қарайди. Офтоб тушиб турган юзида — ўзга дунё, ҳаловат. Лаблари аста шивирлайди — у ўқияпти.

Бу маҳал акалари дарвозадан чиқиб боради.

Питер. Ҳайрон бўлади-да...

Симеон. Барибир, ҳамма вақтдагидек, қовоқлари солиқ...

Питер. Ёнларида жонон.

Симеон. Менга қара, кўриб кетмаймизми ойимча онамиз қанақа эканлар?

Питер (*кулиб*). Ўпишиб хайрлашгинг келяптими?

Симеон (*у ҳам кулади*). Ўйинга тушгим келиб кетяпти. Ичагим узилиб ўлмасам.

Питер. Мен ҳам.

Симеон. Қиттак отиб олганимиздан деб ўйлайсанми?

Питер. Йўқ. Оёқларимиз эркинликка қараб сакрагиси келяпти.

Симеон. Сенинг ҳам ўйинга тушгинг келяптими?

Пауза.

Питер (*хайрон*). Фалати-я, ажабо!
 Симеон (*юзи ёришиб*). Худди ўқишлар тугаган-у, таътил бошлангандек.
 Умримизда биринчи марта эппа-эркинмиз!
 Питер. Ишонгинг келмайди одам!
 Симеон. Арқонлар узилди, кишанлар парчаланди, тош деворлар қулади.
 Кўнглинг хушлаган ишни қил!
 Питер (*чўқур нафас олиб, баландпарвоз*). Бу мол-мулк кимларга қолади-ю, бу тош деворлар кимларга буюради — мен учун бари бир гўр. Кечдим, олаверсин!
 Симеон (*дарвозанинг бир қанотини ошиқ-мошиғидан суғуриб*). Биз бу дарвозани, жаҳондаги барча дарвозаларни ҳам йўқотамиз.
 Питер. Елкалаб кетамиз, йўлда дарёга ташлаймиз — бахтимиз дарвозаси оқиб кетсин.

От дупури, арава гирчиллаши эшитилади. Симеон билан Питер турган жойида қотиб қолади.
 Эфраим Кэбот ва Абби кирадилар.
 Чол етмиш беш ёшда. Баланд бўйли, озгин, чайир, бақувват одам. Фақат оғир меҳнат анча букчайтириб қўйган. Юзи тошдан йўнилгандай шиддатли, аммо нимасидадир заифлик, баҳкана худбинлик аломати сезилади. Бир-бирига яқин, кичкина-кичкина кўзлари доим чимирилиб туради, қарашлари ўткир, оғир: чол узоқдан яхши кўрмайди. Эғнида тугмасиз янги қора костюм.
 Абби сўлимгина, кучга тўлган аёл, ўттиз беш ёшларда. Юмалоқдан келган юзи кўхлик. Ошқора ҳирс таассуротни бир оз бузиб туради. Лаб қимтишлари куч ва қайсар хулқ-атворини таъкидлаб кўрсатади. Қарашлари дадил. Лекин унинг ҳам бутун қиёфасида, худди Эбинникидай беқарорлик, итоатсизлик ва кўрқич, безиллаш аломатлари бор.

Кэбот (*ҳаяжонини босиб, сал хирқироқ овоз билан*). Мана, уйга ҳам етиб келдик, Абби.
 Абби (*эҳтирос билан*). Уйдамыз! (*Иморатларга синчков разм солиб, четроқда қотиб турган Симеон билан Питерни кўрмай.*) Ёмон эмас! Менинг уйим! Одам ишонгиси келмайди.
 Кэбот (*кескин*). Нега сеники бўлар экан? (*Аббига тикилиб қарайди — Абби ҳам бўш келмай тикилади. Бўшашиб.*) Ҳеч бўлмаса, бизнинг уйимиз, деб гапир. Ёлғизлик қийнаворди мени бу ерда. Айниқса, баҳор кунлари. Хотин киши керак экан рўзгорга.
 Абби (*овозини пасайтириб*). Хотин кишига эса рўзгор керак!
 Кэбот (*мужмалроқ бош ирғаб*). Шунақа. (*Бирдан асабий.*) Қаёққа гумдон бўлди булар? Намунча жимжит? Нега ҳеч ким ишламаяпти?
 Абби (*ака-укаларни кўради. Уларнинг совуқ назарини пайқаб, аста гапирди*). Ана иккита барзанги дарвоза ёнида турибди, булар ишлашнинг ўрнига, менга олайишаяпти.
 Кэбот (*узоқдан яхши танимай*). Кимсанлар...
 Симеон. Мен — Симеонман.
 Питер. Мен — Питерман.
 Кэбот (*ғазаби қайнаб*). Нега ишламаяпсанлар?
 Симеон. Сени қутлаб пешвоз чиққан эдик, дада. Сени ҳам, иннай...
 Кэбот (*сал хижолат тортиб*). А? Ҳа-ҳа... Бу киши сизларнинг янги оналарингиз бўлади, болаларим.

Абби ака-укаларга, улар эса бунга тикиладилар.

Симеон (*тескари қараб нафрат билан ерга туфлайди*). Кўриб турибман.
 Питер (*у ҳам худди шундай қилади*). Мен ҳам.
 Абби (*беписанд*). Мен кетдим бўлмаса. Тезроқ уйларимни кўргим келяпти. (*Сўқмоқ йўлдан аста юриб кетади.*)

Симеон (*калака қилиб*). «Уйларим» эмиш!..

Питер (*Аббининг кетидан*). У ерда Эбинни учратиб қолсангиз эҳтиёт бўлинг: унга ҳам бу менинг уйим, деб ўтирманг тагин!

Абби (*ўчакишиб*). Эбин? Эбин тугул худосига ҳам айтаман.

Кэбот (*нафратли илжайиб*). Эбин кирди-чиқдироқ, унга эътибор қилмасанг ҳам бўлади, онасига тортган!

Симеон (*заҳарли киноя билан, кулиб*). Йўқ, қария, у сенга тортган. Қуйиб қўйгандек. Унча-мунча одам чақолмайди. Ҳали бўғзингдан олади, қараб тур.

Кэбот (*бўйруқ оҳангида*). Қани, ҳамманг ишга!

Симеон (*Абби кетгандан кейин Питерга кўз қисади; мазах қилиб*). Хўш, Питер, янги ойимча онамиз ёқдимми? Қаттан илингирдинг уни, қария?

Симеон билан Питер куладилар.

Питер. Уни бекор уйга қўйвординг. Огилхонага ҳайдаш керак эди. Чўчқалар ёнида яна битта чўчқа-да.

(*Симеон билан Питер сонларига шапатилаб, қотиб куладилар.*)

Кэбот (*буларнинг ҳақоратидан ўзини йўқотиб, тугилиб гапиради*). Симеон! Питер! Нима гап?.. Мастмисанлар?

Симеон. Биз озодмиз! Бизга сенинг ҳам ҳожатинг йўқ, бу лаънати рўзгорнинг ҳам!

Питер. Биз кетяпмиз. Бизни Калифорниянинг ёмби олтинлари кутяпти!

Симеон. Истасанг, бу рўзгорга ўт қўйвор!

Питер. Кули кўкка совурилсин!

Симеон. Биз эркинмиз, қария. (*Гир айланади.*)

Питер (*ўйинга тушиб*). Ихтиёр ўзимизда!

Симеон билан Питер куракда турмайдиган гапларни валақлаб, Кэботнинг атрофида ҳиндуларнинг ёввойи рақсини ижро этадилар. Кэбот газабда, гоҳо гумонсирайди ҳам: ақлдан озмадимикан булар?

Симеон. Биз эркинмиз. Бош суягингни қозикда қуритмаганимизга хурсанд бўл!

Симеон. Янги хотинингни зўрламаганимизга хурсанд бўл! Ҳопп-па!

Улар ҳолдан тойиб тўхтайдилар, қаҳ-қаҳ урадилар.

Кэбот (*улардан четланиб*). Олтин деб эсларингни еб қўйибсан. Баттар бўласанлар ҳали, олтин одамнинг бошини ейди.

Симеон (*заҳархандалик билан*). Ё ўша олтиндан сенга ҳам юборайликми? Нима дейсан, қари хотинбоз, юборайликми?

Питер. Олтин Калифорниядан бошқа жойларда ҳам бўлади. (*Чол кўрмасин учун четроққа ўтиб, қўйнидаги халтадан олтин тангаларни олиб, осмонга отиб ўйнайди.*)

Симеон. Биз ҳам анойи эмасмиз.

Питер. Пароходга ўтирамиз-у, ҳоп-па!

Симеон. Эркинлик бағрига, ҳоп-па!

Кэбот (*газаби тошиб бақиради*). Лаънат сенларга!

Симеон. Сенинг қарғишларингдан кўрқмаймиз, ҳоп-па!

Кэбот. Жиннихонага элтиб тикаман иккалангни!

Питер. Яхши қол, зиқна!

Симеон. Хайр, қонхўр!

Кэбот. Йўқол кўзимдан!

Питер. Ҳоп-па! (*Ердан тош олади.*)
 Симеон (*у ҳам тош олиб*). Ойимча онамиз меҳмонхонадамиканлар?
 Питер. Бир-икки...
 Кэбот (*дахшатда*). Эсингни йиғ!
 Питер. Уч!

Иккаласи бирдан меҳмонхона деразасига қараб тош отади, ойна чил-чил бўлади.

Кэбот (*дарғазаб*). Қўлимга тушсанг, суягингни майдалаб ташлайман!

Ўгиллари масхарабозлик билан дарвоза ортига бекинишади, Кэбот қувиб чиқади. Симеон дарвозанинг бир қанотини қўлтиқлаб қочади. Кэбот ғазабдан бўгилиб ҳовлига қайтади.

Дарвоза ортида Симеон билан Питернинг овози эшитилади. Улар «О, Сюзанна!» деган эски оҳангда олтин қидирувчиларнинг ашуласини айтишади.

«Тоғлар оша, денгизлар оша
 Олга!
 Олтин бизга интизор.
 Уни ликопчада,
 Ё жомашовда
 Ювиб олабилган — бахтиёр!
 Калифорния!
 Менинг севгилим!
 Сенга, Калифорния,
 Талпинар дилим.

Иккинчи қаватда ётоқхона деразаси очилиб, Абби кўринади.

Абби (*Кэботга қарайди, мамнун*). Худога шукур, йўқолишди шекилли.

(*Чол жавоб бермайди.*)

(*Уй эгасидай.*) Жойлар ёмон эмас. Каравоти юмшоқ. Бу менинг хонамми, Эфраим?

Кэбот (*бош кўтармай, хўмрайиб*). Бизники.

(*Абби юзидаги нафратни яширолмай, деразани ёпиб қўяди. Қутилмаганда бир фикр келиб.*) Булар бир балони бошлаб келишмаса! Молларни заҳарлаш-мадимикин? Ҳар нима келади ҳаромиларнинг қўлидан! (*Молхонага югуради.*)

Ошхона эшиги очилиб, Абби киради. У ерда ўй суриб Эбин ўтирибди. Абби остонада тўхтаб, Эбинга бошдан-оёқ разм солади. Йигитнинг ёшлиги, келишган қадди-қомати унда бошқача ҳислар қўзғайди. Унинг кирганини сезган Эбин бошини кўтаради. Кўзлари тўқнашади. Эбин сапчиб туриб, жаҳл билан унга қараб қолади.

Абби (*карашма билан*). Сенинг отинг Эбин, шундайми? Мен эса — Аббиман. (*Жилмайиб*). Нима ҳам дердик, мен сенинг янги онангман, Эбин.

Эбин (*заҳарли товушда*). Сендай онага лаънат бўлсин!

Абби (*гўё эшитмагандай*). Даданг сени кўп гапирарди...

Эбин. Гапирмай ўлсин!

Абби. Ундан жаҳлинг чиқмасин, қариб қолган.

(*Узоқ жимлик. Бир-бирларига тикиладилар.*)

Мени она дегин демайман, Эбин. (*Шавқ билан.*) Сен шундай бақувват, катта йигит экансан. Дўстинг бўлишни истардим. Ўшанда эҳтимол сен ҳам бу уйда анча энгил тортардинг. Отанг билан муносабатларингни ҳам изга солишга ҳаракат қиламан. (*Ишонч билан.*) У менга йўқ демайди.

Э б и н (*аччиқ кулиб*). Деб кўрсин-чи! (*Яна бир-бирларига тикиладилар.*) (*Эбин кўзини олиб қочади, хижолат. Бу хотиннинг таъсирига тушиб қолишдан ҳайиқади, айна пайтда сезяптики, жозибаси бор. Шунинг учун нима қилишни билмай, қичқиради.*) Йўлингиздан қолманг!

А б б и (*осойишта*). Нима ҳам дердик, агар сенга шу ёқса, ҳақорат қил, қилавер. Мен бошқача муомалани кутганим ҳам йўқ. Лекин мен сени ҳеч нарсада айбламайман. Сенинг ўрнингда бўлсам, мен ҳам шундай қилардим. Ахир қаёқдаги бир хотин онамнинг ўрнини эгаллайди-ю, мен... (*онани эслганда Эбиннинг сесканиб кетганини пайқайди.*) Сен онангни жуда яхши кўрган бўлсанг керак. Мен онамдан ажраганимда гўдак эдим. Юзини ҳам эслолмайман. (*Пауза.*) Ўйлайманки, сенинг хўмрайишларинг ўтиб кетади. Мендан багтари келса нима қилардинг? Сен билан биз эса... кўп жиҳатдан ўхшашмиз. Сени биринчи кўришдаёқ пайқадим. Менинг ҳам ҳаётим оғир кечган — бахт деган нарсани билмаганман. Кўз очиб кўрганим — қора меҳнат. Етим қолиб, эшикма-эшик бировларнинг хизматини қилдим. Кейин турмуш кўрдим-у, эрим ароқхўр бўлиб чиқди, яна дарбадар бўлдим. Болам ҳам ўлгач, тамом тушкунликка юз тутдим. Эрим оламдан ўтганда, худо кечирсин, ҳатто хурсанд бўлиб кетдим, чунки энди ихтиёрим ўзимда деб ўйлардим. Аммо тез орада тушундимки, бу ихтиёр бегона хонадонларда бел букиб ишлаш учунгина экан. Мен вақти келиб ўз бошпанам бўлишидан умид узиб қўйгандим. Кейин эса... Мана, даданг учраб қолди...

Ҳовлига аста Кэбот кириб келади, ўгиллари кетган йўлга қарайди. Кулоқ солади — олисдан Калифорния ҳақидаги кўшиқ эшитилади. Муштлири қисилиб, газаб тўла юзлари хўм-раяди.

Э б и н (*Аббига маҳлиё бўлаётганидан чўчиб*). Учради-ю, сизни бир фоҳишадай сотиб олди, шунақами...

(*Аббининг юзига қон қуйилиб келади, уни алам қийнайди. Ўз ҳаётини берилиб ҳикоя қилганида самимий эди. Шунинг учун ҳам Эбиннинг сўнги сўзи алам қилди.*)

Қанчага сотиб олди? Нимага келишдинглар? Нима бермоқчи? (*Ғазаб.*) Ферманими? Онамнинг фермасини-я? Лекин у энди меники.

А б б и (*мазах қилиб*). Сеники? Бунга ҳали кўрамиз. (*Бирдан.*) Менга чиндан ҳам рўзғор керак бўлса-чи, унда нима дейсан? Мункайиб қолган чолга текинга тегибманми?

Э б и н. Бу гапларингизни унга оқизмай-томизмай етказаман.

А б б и (*жилмайиб*). Ўғлинг ёлгон гапиряпти дейман, у менга ишонади. Сени бўлса ҳайдаб солади.

Э б и н. Сиз хотин эмас, ялмоғиз экансиз!

А б б и (*тантана қилиб*). Бу менинг фермам... Менинг уйим... Менинг ошхонам...

Э б и н (*бўғиб ташлашга тайёрдай*). Тилингизни тийинг!

А б б и (*унга яқин келиб; юзида ҳам, вужудида ҳам ошқора ҳирс; аста*). Юқорида эса менинг ётоғим, менинг тўшагим...

Эбин эсанкираб қолади.

(*Сехрловчи очиқлик билан.*) Мен ҳеч кимга ёмонлик истамайман... душманларимдан бошқа. Лекин зарур бўлиб қолса, ўзимни ҳимоя қила оламан. (*Қўлига қўл тегизади.*) Дўст бўлайлик, Эбин.

Э б и н (*сехрлангандай турибди. Кейин ҳушёр тортиб, қўлини тортади*). Йўқ, сиз ажинасиз! Кўргани кўзим йўқ! (*Югуриб чиқиб кетади.*)

А б б и (*орқасидан мамнун қараб қолади*). Суксурдай йигит экан! (*Столга кўз ташлайди; мағрур.*) Нима ҳам дердик, идиш-товоқ ювгани киришамизда. (*Кулади.*) Ўзимизнинг идиш-товоқни.

Эбин эшикни қаттиқ ёпиб ташқарига чиқади. Отасини кўриб, тўхтади. Кўз қаршида нафрат.

К э б о т (*қўлларини кўкка чўзиб, ғазабини босолмай*). Ё тангри, бебош ўғилларимни қаҳринга ол!

Э б и н (*қичқириб*). Сен ҳам, сенинг тангринг ҳам қарғиш! Нуқул одамларни лаънатлайсизлар, нуқул одамларни таҳқирлайсизлар!

К э б о т (*унга эътибор қилмай*). Сенга илтижо қиламан, о, етиму ҳақирларнинг улуғ ҳомийси!

Э б и н (*мазах қилиб*). Ўша сигинаётган худойинг билан қўшмозор бўл!
(*Кэбот кескин қайрилиб, Эбинга тикилади. Улар юзма-юз туриб қоладилар*).

К э б о т (*жирканиб*). Ҳали сен шунақамисан! Билмаган эканман-ку! (*Бармоқ билан ўдағайлаб*). Худога тил тегизяпсанми, эси паст! Нега ишламаяпсан?

Э б и н. Сен-чи, сен нимага ишламаяпсан? Анавилар жўнаб қолди, бир ўзим қолдим. Ҳамманглар учун битта ўзим ишлашим керакми?

К э б о т (*нафрат билан*). Э, сенинг кўлингдан нима ҳам келарди. Қари бўлсам ҳам ҳали сендақаларнинг ўнтасига арзийман. Эрақамисан ўзинг? (*Буйруқ оҳангида*.) Молхонага юр-чи, қани, қимирла!

Ота-бола кетадилар. Қишлоқнинг у бошидан шамол Калифорния ҳақидаги кўшиқнинг сўнгги мисраларини олиб келади.

Ошхонада Абби идиш-товоқ ювмоқда.

Парда

ИККИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Икки ой вақт ўтди. Жазирама иссиқ, яшанба. Абби ясаниб олиб, айвонда, тебранма курсида ўтирибди. Эринчоқлик билан тебранганча, иссиқдан тинкаси қуриб, қўлларини осилтиради, кўзларини юмади.

Эбин ўз хонасининг деразасидан қарайди. Айвонда биров борми-йўқми, дегандай аста қулоқ солади. У жуда эҳтиёткор бўлса ҳам Абби унинг ҳаракатларини сезиб турибди. Тебранишдан тўхтаб, қимир этмай кутади. Эбин фақат Аббини ўйлайверганидан хафа, бир туфлаб ўз хонасига қайтади.

Абби ҳаяжонини босолмаяпти. Нафаси ичига тушиб, уйдаги ҳаракатларга қулоқ солади. Ниҳоят, айвонда Эбин пайдо бўлади. Уларнинг кўзлари тўқнашади. Эбин хижолат, орқасига ўгирилиб, эшикни тарақлатиб ёпади. Қовоғини осилтириб, Аббини кўрмаганга олиб ўтиб кетади. У ҳам башанг кийинган, қиринган, юзлари ялтираб турибди. У ўтганда Абби олдинга эгилиб ошкора кулади.

Э б и н (*алам қилиб, қайрилиб қарайди, асабий*). Намунча қиқирлайсиз?

А б б и (*ошкора ноз билан*). Сени кўриб, қулгим қистади.

Э б и н. Нима, бирон жойим тешикмикан?

А б б и. Юришинг бозорда кўз-кўз қилинаётган ҳўкизга ўхшайди.

Э б и н (*мазах қилиб*). Ўзингизни ҳам жуда гўзал малика деб ўйламанг!

(*Бир-бирларига тикиладилар. Иккаласи ҳам ногоҳ эҳтирос тугғенида*.)

А б б и (*юмшаб*). Сен ундоқ деб ўйламайсан-ку, ахир. Эҳтимол, ўйлар эдинг-у, эпполмаяпсан. Учрашган кунимиздан бери ўз-ўзинг билан курашмаяпсан, мени чиройли эмас деб ўзингни ишонтирмоқчи бўласан. (*Ундан кўз узмай, секин кулиб, жим қолади. Кейин, карашма билан сонларини диркиллайтиб, шивирлайди*.) Куёш совиб қолгани йўқ-ку. Ана, ерни қандай қизитяпти, сезиб

турибсан. Жамики гиёҳлар ўсиб-униб, унга талпиняпти. У сенинг қўнглингни ҳам ўртаб, уни бетоқат талпинтириб турибди... Ким биландир қовуштирмақчи. Сен бўлса қаршилиқ кўрсатасан, аммо табиат ўзиникини қилади, сени ҳам мана бу гиёҳлар, мана бу дарахтлар сингари иссиққа, ёруғликка талпинтиради.

Э б и н (*унинг афсунидан қутулишга уринади, ийманиб*). Шу гапларингизни дадам эшитса борми... (*Кескин*.) Ҳайтовур, сиз чолнинг бошини шундай айлантиргансизки...

А б б и (*кулади*). Ахир у мулойимроқ бўлиб қолди, сенга шуниси яхши эмасми?

Э б и н (*ўчакишиб*). Йўқ. Ҳозиргача мен фақат у билан курашардим, энди бўлса, у билан ҳам, сиз билан ҳам. Мен онамнинг ҳақ-ҳуқуқини — ўзимнинг бу уйга бўлган ҳақимни ҳимоя қилишим керак. (*Аббининг сеҳридан қутулиб, тили ечилади*.) Мени лақиллатолмайсиз! Сиз ҳамма нарсага чангал солиб, ўзингизники қилиб олмоқчисиз. Мен сиз ўйлаганлардан эмасман, овора бўласиз! (*Заҳарханда билан тескари ўгирилади*.)

А б б и (*қадди-қоматини кўз-кўз қилиб, таманно ва ноз билан пичирлаб*). Эбин...

Э б и н (*эшик томон юриб*). Сиз билан гаплашадиган гапим йўқ.

А б б и (*буйруқ оҳангида*). Эбин!

Э б и н (*тўхтайди; дағал*). Нима дейсиз?

А б б и (*ҳаяжонини босмоққа урииб*). Қаёққа кетяпсан?

Э б и н (*ясама бепарволик билан*). Ўйнаб келмоқчиман.

А б б и . Қишлоққами?

Э б и н (*беғам*). Эҳтимол.

А б б и . Минниникигами?

Э б и н . Эҳтимол.

А б б и (*енгилиб*). Нима қиласан уни?

Э б и н (*истеҳзо билан*). Ўзингиз айтдингиз-ку: табиатга қарши бориб бўлмайдими деб. (*Кулади, кетмоқчи*).

А б б и (*жаҳли тошиб*). У бориб турган бадбуруш кампир-ку!

Э б и н (*кулиб*). У сиздан кўра чиройлироқ!

А б б и . Ҳар бир масту аласт қўйнига киради.

Э б и н . Бўлса бордир. Лекин барибир у сиздан кўра тузук.

А б б и (*овозини кўтариб*). Мени унга тенг қилма!

Э б и н . Нима десангиз ҳам, у менинг ҳаққимга чанг солаётгани йўқ.

А б б и . «Менинг ҳаққим»? Шу билан, ферма менга қарашли демоқчимисан?

Э б и н . Ҳа, уф, сиздай суюқ хотин чанг солаётган бу ферма асли меники.

А б б и (*дарғазаб*). Бу ферма ҳеч қачон сеники бўлмайдими. Ҳеч қачон! (*Бақириб*). Йўқол кўзимдан! Бор ўша фоҳишангнинг ёнига, бошимизга битган иснодсан! Отангга бир оғиз айтсам, остонадан қувиб солади, ўзинг шунга мажбур қиляпсан. Чидаб юрганимга хурсанд бўл, бўлмаса... Бор жўна! Кўргани кўзим йўқ турқингни. (*Жим қолади. Ҳазабдан нафаси тиқилади*.)

Э б и н (*у ҳам шундай тикилади*). Мен ҳам сизни кўргани кўзим йўқ. (*Кетади*).

Абби унинг кетидан газаб билан тикилиб қолади.

Ҳовлининг орқа томонидан, молхона томондан Кэбот чиқиб келади. У жуда ўзгариб кетган. Кўзларида галати уйчанлик, қиёфасида майинлик, раҳм-шафқат пайдо бўлган. Айни вақтда, жисман тетик, гўё яшариб кетгандек. Абби уни кўргач, нафрат билан тескари қарайди.

Кэбот (*Аббига аста яқинлашиб*). Эбин билан яна ади-бади айтишяпсанларми?

А б б и (*итоаткорона*). Йўқ.

Кэбот. Шовқинларинг молхонагача эшитиляпти-ку. *(Айвон зинапоясига ўтиради).*

Абби *(шошиб)*. Эшитган бўлсанг, яна нега сўраяпсан?

Кэбот. Овозларингни эшитдим-у, гапларингга тушунганим йўқ.

Абби *(енгил тортиб)*. Арзийдиган гап бўлгани йўқ...

Кэбот *(жимликдан кейин)*. У ўзи галати.

Абби *(алам билан)*. Ўзингга тортган.

Кэбот *(қизиқиб)*. Ростданми? *(Пауза)*. Биз у билан сира чиқишолмадик. Мен унинг юввошлигини ёқтирмайман.

Абби *(нафрат билан)*. Юввош эмиш! Сенга ўхшайди-ю, юввош бўлар эканми!

Кэбот *(ўз ўйлари билан бўлиб)*. Эҳтимол мен унга меҳр кўрсатолмагандирман.

Абби. Эвазига, мана энди ўлгидай мулойим бўлиб қолибсан. Таппидек мулойим. Бу — ўғлингнинг гапи.

Кэбот *(қовоғи уйилиб)*. Шунақа деди, дегин? Менинг жигимга тегмагани тузук эди...

(Пауза. Абби ҳамон четга қараб турибди).

(Сал юмшайди. Осмонга тикилиб.) Чиройли-а?

Абби *(зарда билан)*. Осмон осмон-да, нима бўпти?

Кэбот. Осмон... илиқ, худди янги шудгордай.

Абби *(заҳарханда билан)*. Осмонда ҳам яна битта ферма очмоқчимисан, нима бало?

Кэбот *(босиқ)*. У ердан ўзимга макон истайман. Қариб қолдим, Абби.

(Пауза. Абби унга гарангисиб қарайди.)

Уй ҳамиша совуқ, ҳатто саратонда ҳам. Сенга ҳам совуқми?

Абби. Пайқаганим йўқ.

Кэбот. Молхонада иссиқ, ҳиди ҳам ёқимли. Моллар ёнида иссиқ. *(Пауза.)* Сигирлар ҳам галати.

Абби. Сенга ўхшаб.

Кэбот. Эбинга ўхшаб. *(Пауза.)* Мен бориб-бориб у билан ярашсам керак. Онаси билан ҳам шундай бўлган эди. Унинг юввошлигини кечирганман. Бу ҳам эси паст тентак бўлмаганида аллақачон чиқишиб кетар эдим. *(Пауза.)* Кексалик мени енгаяпти чамамда.

Абби *(шафқатсиз)*. Нафасинг мунча совуқ! Ўлаётганинг йўқ-ку ҳали.

Кэбот *(бирдан уйғонгандай)*. Йўғ-е, худо урдими! Мен ҳали ёнғоқдай бақувватман. *(Пауза.)* Лекин етмишдан кейин у дунёликни ҳам ўйлаш керак. Шунинг учун Эбиннинг гамини еяпман-да. Бебош акалари жаҳаннамга гумдон бўлишди, энди Эбиндан бўлак ҳеч кимим йўқ.

Абби *(хафа бўлиб)*. Ие, мен-чи? Намунча Эбин-Эбин деб қолдинг? Мени бир оғиз тилга олмайсан! Ё хотинингмасманми мен.

Кэбот *(соддалик билан)*. Ҳа, хотинимсан. *(Аббига тикилиб туриб, бирдан очкўзлик билан қўлларига ёпишади, маҳкам ушлаб, телбадай гапиради.)* Сен менинг қизил гулим! Гўзалимсан! Кабутардек зангор кўзларинг, оловдек ёнар лабларинг... Кўкракларинг — икки жажжи кўзичоқ... *(қўлларини ўнади.)*

Абби *(уни кўрмагандай ўтирибди, кейин хўмрайиб қўлини тортиб олади, шиддат билан)*. Хўш, демак, фермани Эбинга қолдирмоқчисан? Шундайми?

Кэбот *(ҳайрон)*. «Қолдирмоқчисан» дедингми? Йўқ, мен ҳали ҳеч нарса-ни ҳеч кимга қолдирмоқчи эмасман.

Абби. Ҳа, нима, орқалаб кетармидинг?

Кэбот *(бир оз ўйлагач, ҳафсаласиз)*. Ҳа, орқалаб кетиб бўлмайди. *(Жим бўлиб қолади. Кейин яна бирдан қизишиб.)* Агар иложи бўлса, худо ҳаққи, орқалаб олиб кетардим, ҳа! Ёки сўнги нафасимда ўт қўйиб юборардим-у, қандоқ ёнишини томоша қили-и-б жон берардим. Уйни ҳам, дарахтларни ҳам, экинларни ҳам, барини, битта гиёҳгача қолдирмай ёндириб, қулини

кўкка совуриб кетардим. Токи, ҳаммаси ўзим билан бирга йўқ бўлганини, бир умр қад букиб, тер тўкиб топганларим биронта ҳаромининг қўлига тушмаганини кўриб-билиб ўлардим. (*Бир оз жим қолиб, кейин телбанамо давом этади.*) Сигирлар... фақат сигирларни далага ҳайдаб юборардим.

Абби (*кескин*). Мени-чи?

Кэбот (*жилмаяди*). Сени ҳам қўйворардим.

Абби (*баджаҳл*). Бу сенга хотин бўлишга розилик берганим учун мукофот экан-да. Сендан ҳамиша нафратланиб юрган Эбинингга меҳр қўйиб қолдинг? Мени эса энди молдай ҳайдаб юбормоқчимисан?

Кэбот (*шошиб*). Менга қара, Абби. Менда ундай ният йўқлигини ўзинг биласан-ку.

Абби (*қасоскорона*). Йўқ, сен гапимни бўлмай тур! Ҳозир биласанми қаёққа кетди? Минни деган ўша фоҳишанинг қўйнида ётибди. Борма дедим, қаёқда, қулоқ солармишми! Сенга ҳам, менга ҳам иснод келтиряпти, ҳа!

Кэбот (*хижолат тортиб*). Хотин-қизга ўч, қонида бор. Ҳирс еб қўйяпти уни.

Абби (*ғазабни ошиб*). Шунинг учун менинг ҳам йўлимни тўсгани тўсган. Ё энди буни ҳам кечирасанми?

Кэбот (*паузадан кейин, секин*). Йўлимни тўсади дегин?

Абби (*ўчакишиб*). Ҳозиргина ҳол-жонимга қўймай тармашди. Шовқин солганимиз шундан эди.

Кэбот (*Аббига тикилади, нафратдан юзи буришади; сапчиб туради, ғазабдан титраб*). Мана, худо ўртада, ўлдираман у болани!

Абби (*Эбиндан хавотир*). Йўқ, йўқ, ундай қилма!

Кэбот (*кўзига қон тўлиб*). Калласини мажақлаб ташлайман!

Абби (*ёнига келиб, қучади*). Йўқ, Эфраим, қўй!

Кэбот (*нари суриб*). Худо ҳаққи, ўлдираман.

Абби (*осойишта*). Менга қулоқ сол. У шунчаки жиннилик қилди-да, ҳазиллашди... Жиддий гап бўлгани йўқ. Ҳазиллашди, холос.

Кэбот. Йўлимни тўсади деяпсан-ку?

Абби. Айтдим-да, бутун рўзгорни унга қолдираркансан деб ўйлаб, жаҳлим чиқиб кетди. Жаҳл устида...

Кэбот (*сал юмшаб*). Мен уни қамчи билан савалайман, агар сен истанг — ҳайдаб ҳам юбораман.

Абби (*қўлидан ушлайди*). Хотиржам бўл, мен ўзимни ҳимоя қила оламан. Ҳайдашнинг кераги йўқ. Бу ақлдан эмас, ахир. Рўзгорда ўзингга ким қарашади, ёлғизсан-ку.

Кэбот (*ўйланиб қолади, кейин маъқуллаб бош ирғайди*). Ҳа, ишнинг кўзини билиб гапиряпсан, калланг жойида. (*Асабийроқ.*) Майли, қолақолсин. (*Зинапояга ўтиради.*)

(*Ёнига Абби ҳам ўтиради.*)

(*Ғўнғиллаб.*) Нима жин урди бу аммамнинг бузоғини! Ҳамма гап шундаки, бордию бандаликни бажо келтириб, бу омонат дунёни топширсам... фермада ким ишлайди? Симеон билан Питер жаҳаннамга гумдон бўлишди, буниси ҳам ўшалар кетидан қочиб қолса ажаб эмас.

Абби. Мени эсдан чиқариб қўйяпсан.

Кэбот. Сен аёл нарсасан.

Абби. Мен сенинг хотинингман.

Кэбот. Сен — бошқа, пушти-камаримдан бўлган фарзанд бошқа. Фарзанд меники, менинг давомчим бўлади, ҳатто жасадимни етти қават ер тагига кўмиб ташласалар ҳам! Тушундингми?

Абби (*нафрат билан*). Ҳа. Тушундим. (*Кўзини қисиб унга тикилади, разм солади.*)

Кэбот. Мен қариб қоляпман. Лекин ҳали чинордай бақувватман, яшайман ҳали. Худо ҳаққи, ҳеч бир йигитдан қолишмайман.

Абби (*бирдан*). Балки худо ўғил ато этар?

Кэбот (*кескин қайрилиб, ташна кўзларини тикади*). Ўғил? Сен билан бизга-я?

Абби (*эшилиб*). Сен ҳали зўр эркаксан, Эфраим. Нима учун фарзанд кўрмас эканмиз? Бунинг ҳеч ҳайрон қоладиган жойи йўқ. Мунча менга тикилиб қолдинг, очигини айт, ўзинг ҳам шуни ўйлаб юрардинг-ку? Мен бўлсам, фикри-зикрим шунда. Кечалари худога илтижо қиламан, битта ўғил ато этгил, деб.

Кэбот (*юзи қувончдан ёришиб*). Сен-а? Ўғил кўришимизни истайсанми?

Абби (*таъкидлаб, қатъий*). Ҳа. Ўғлимиз бўлишини истайман.

Кэбот (*қўлидан маҳкам ушлаб*). Бу худои таолонинг марҳамати бўлади, менинг ғариб кексалигимда. Сенинг учун ҳамма нарсага тайёрман. Сен худодан тила...

Абби (*гапни бўлиб*). Фермани менга васият қиласан... яна...

Кэбот (*эҳтирос билан*). Айтдим-ку — нима десанг шу, қасам ичаман! Қасамхўрни дўзах ўтига ташлайди худо. (*Тиз чўқади, Аббини ҳам тиз чўқишга мажбур этади. У жуда умидвор, вужуди қалтирайди.*) Худодан тила, Абби, ўғил тила. Бугун якшанба. Биргалашиб илтижо қиламиз. Иккита бандасининг дуоси наҳот қабул бўлмаса! Биби Роҳила ҳам ўғлини худодан тилаб олган экан. Зора, сенинг ҳам тилагинг, Абби... илтижо қил, ёлбор. (*Дуо оятларини пичирлаб, бош эгади.*)

(*Абби ҳам пичирлаганча унга кўз қирини ташлаб қўяди, унинг қарашида мазах ва устунлик ифодаси.*)

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Кечки саккиз. Кэбот билан Аббининг ётоқхонаси. Чапда Эбиннинг ётоғи.

Эбин ички кўйлақда, яланг оёқ, муштини иягига тираб, каравотда ўтирибди. Қовоғи солиқ, диққати бир жойда, юзида эса — умидсизлик. Девор орқасида Кэбот билан Абби; улар ҳам ички кўйлақда, чодиршаб тутилган каравот четида ёнма-ён ўтиришибди. Кэбот ҳали ҳам галати бир безовта кайфиятда — ўғил кўриш ҳақидаги фикрдан оромини йўқотган. Хонада пирпираб шам ёнади.

Кэбот. Рўзгорга ўғил керак.

Абби. Менга ҳам керак.

Кэбот. Назаримда, сену ферма — бир бутунсизлар. Ёлғизман, шунинг учун сенга талпинаман, Абби. (*Тиззасига муштлаб.*) Фермадан ва мандан ўғил туғишинг керак.

Абби. Нималарни валдираяпсан? Ёт, оромингни ол.

Кэбот (*бетоқат*). Йўқ, миям тиниқ менинг. Сен мени ҳали билмайсанда, шунинг учун шундай деяпсан. (*Рухи тушиб, полга тикилади.*)

Абби (*лоқайд*). Эҳтимол.

Кўшни хонада Эбин ўрнидан туриб, у ёқ-бу ёққа юради. Абби дарров қулоқ тутди. Эбин тўхтаб, деворга тикилади. Улар девор орқали бир-бирларини кўриб тургандай. Эбин гўё сеҳрланган, девор томонга қўл узатади, Абби эса бу вақт ўрнидан туради.

Эбин тўсатдан уйғониб кетгандай эсини йиғиб, ўзидан нафратланганча тўшакка чўзилади, юзини ёстиқ остига бекитади. Абби енгил нафас олиб, жойига ўтиради, бироқ девордан кўзини узмайди. Эбин ётган хонадаги ҳар бир шарпага қулоғи динг.

Кэбот (*бирдан бош кўтариб, хотинига қарайди, нафратланиб гапирди*). Бир кун келиб, сен мени тушунармикансан? Мени тушунадиган одам топилармикин? (*Бош чайқайди*). Топилмаса керак. Ҳа, унақа одам йўқ. (*Аббига қарамай, унинг тиззасига қўл қўяди.*) (*Хотин сесканади, унга хўмрайиб боқади.*)

Эри тескари қараб турганини кўргач, яна деворга тикилади.) (Ўз ўйларидан сиқилиб кетиб, яна хотинига мурожаат қилади.) Менга қара, Абби. *(Хотин унга эътибор қилмайди.)* Бу жойларга келганимга ярим аср бўлди, у вақт йигирма ёшда эдим, шундай бақувват, чайр эдимки, сен бундай йигитни сира учратмагансан. Эбиндан ўн марта кучлироқ эдим. Бу жойлар тақир яланглик, турган-битгани тош эди. Шу ерда қоламан, десам, одамлар қаҳ-қаҳ отиб кулишган. Лекин улар мен билган сирдан беҳабар эдилар. Агар сен тош устида экин ўстиролсанг — худо ярлакаган одамсан дейишди. Устимдан кулганларнинг бундай ишга қурби етмасди. Заиф одамлар худонинг марҳаматига ишонмайдилар. Улар кулишни биладилар, холос! Лекин мана энди кулиб кўришсин-чи! Бири шу ерда ўлиб кетди, бошқаси олтин излаб кетиб, ўша ерда ўлди. Ҳозир биронтаси йўқ. Осон йўл билан мўмай бойлик орттиришни истаганларнинг қисмати шу, худо эса қудратли, фақат кучли одамларга қайишади. *(Аста бош чайқаб.)* Мен шиддатли эдим, мени «шафқатсиз одам» дейишарди. Шафқатсизлик гўё гуноҳдай! «Қасам ичаманки, дедим мен уларга, мен бераҳм бўлавераман, қани, кўрайлик-чи, бу сизга ёқармикин!» *(Бирдан.)* Лекин менинг ҳам юрагим шув этган пайтлар бўлган. Бир-икки йилдан кейин итдай толиқиб, тош кўзимга ёмон кўриниб, алам ўтиб кетди ичимга, умид уздим ҳамма нарсадан. Одамлар бирин-кетин фарбга қараб жўнаётган пайт эди. Шуларга эргашдим. Кечаю кундуз йўл юриб, ёввойи ўлкаларга тобора ичкарилаб борардик. Бир маҳал етдик манзилга, тупроги кўмирдай қопқора, лекин тош йўқ. Олтин бору тош йўқ. Эксанг-тиксанг, бемалол, унаверари, ҳосилини кутиб, тамакини тутатиб ўтиравер. Жуда бойиб кетиш мумкин эди! Лекин кўнгилда бир мунгли нола сира тинчлик бермади. «Ҳей, қайт!» дейди. «Бу жойлар сенинг жойинг эмас, қайт орқангга!» дейди ўша садо. Бу қандайдир машъум садо эди, мен кўрқдим... Ҳосилни ҳам кутмай, ҳаммасини ташлаб, жўнаб қолдим. Шунча қилган меҳнатим... Менга қара, мен эмас, худонинг ўзи, қисматнинг ўзи шафқатсиз. Худонинг ўзи тош, у тошнинг ичида. Авлиё Петрга ҳам нима деган, эсингдами: «Қоянинг устига тошдан бутхона сол, мен ўшанинг ичида бўламан», деган, ҳа! *(Оғир уҳ тортади. Пауза.)* Тош. Тошлар. Мен уларни териб, девор тикладим. Ҳаётимнинг бутун тарихи мана шу деворларнинг тошларига битилган. Ҳар куни, йиллар давомида тош ташиб, далаларимни ихота қилдим, ҳосил беришга мажбур этдим! Бу худонинг амри, мен унинг қўлида бир қурол эдим. Бу мушкул иш, лекин худо мени ўзи чиниқтирди. Мен ҳаминиша ёлғиз эдим. Кейин уйландим. Симеон билан Питер пайдо бўлди. Йигирма йил давомида хотиним мени тушунолмади. У яхши хотин эди, қўл қовуштириб ўтирмади, лекин нима учун ишлаётганини бир умр англамади, бояқиш. Мен ҳаминиша ёлғиз эдим. Хотиним ўлганда бу ёлғизлик тугайдиганга ўхшаган эди. *(Пауза.)* Йилларимнинг ҳисобини йўқотдим — уларни санашга вақтим етишмасди. Сим билан Питер ёрдам беришди, ферма кенгайгандан кенгайди. Бу менинг бойлигим эди, фақат меники. Ферма ҳақида ўйлаганимда ёлғизлигим сезилмас эди. Лекин ҳамма вақт бир нарсани ўйлай бериш бўлмас экан. *(Пауза.)* Мен яна уйландим, Эбин дунёга келди. Аммо хотинимнинг уруғлари фермага чангал солишмоқчи, қарасам. Менинг фермамга. Шунинг учун Эбин ҳозир ҳам ҳар замонда, ферма онамники, деган аҳмоқона гапларни қўзғаб юради. Хомкалла! Онаси чиройли эди, лекин жуда бўшанг, латта. У ҳам мени сира тушунган эмас. Гоҳо қаттиққўл бўлишга уриниб ҳам кўрарди-ю, эпполмасди. Бу хотин билан ўзимни баттар ёлғиз сезабошладим. Ўн олти йил деганда ўлиб кетди. *(Пауза.)* Болалар билан қолдим; улар мендан қаттиққўллим учун нафратланишарди, мен эса улардан — бўшангликлари учун. Она сути оғзидан кетмай, мендан фермани талаб қилабошлашди. Менинг фермамни. Бу мени баттар аламзада, шафқатсиз қилди, қаритди. Улар менинг ўзим учун бунёд этган бойликларимни талаб қилишарди. *(Аббига қарайди.)* Бу кўклам яна мени тангрининг ўзи эслаб қолди. Ёлғизлигимга раҳми келди-ю, «бор,

изла, марҳаматимни аямайман» деди худо. (*Хотини томонга ўғирилади.*) Мен сени излаб кетдим, Абби ва топдим. Сен менинг атиргулимсан!..

(*Абби совуқ юзини ўғириб, газабнок тикилади.*) (Бир зум муз қотиб, дағал гапиради.) Ҳикоямдан бирон маъно уқдингми?

Абби (*гарангсиз*). Уқдим шекилли.

Кэбот (*уни нари суриб*). Сен ҳеч нарса тушунмадинг, тушунмайсан ҳам. Фақат ўғил туғиб, ўзингни оқлашинг мумкин — акс ҳолда...

Абби (*жаҳл билан*). Худодан илтижо қиляпман-ку?

Кэбот (*аянч*). Тила, тинмай илтижо қил!

Абби (*осойишта, лекин таҳдид оҳангида*). Бўпти. Ўғил туғаман. Ишона-вер.

Кэбот. Бунақанги иш қуруқ ваъда билан бўладими? Қаёқдан билақол-дингни...

Абби. Мен фол очдим. Сезиб турибман... (*Фалати илжаяди.*)

Кэбот. Ким билади тагин, балки сезгандирсан. Гоҳо сенга қараб туриб юрагим музлаб кетади. (*Сесканади.*) Уй ҳам совиб кетдими? Совқотяпман, яна ёлғизман. Ҳамма вақт бурчақда нимадир шитирлаётганга ўхшайди. (*Туриб, шимини, ботинкасини кияди.*)

Абби (*ҳайрон*). Қаёққа?

Кэбот. Иссиқроқ, тинчроқ жойга борай. Сигирлар ёнига. (*Аянч.*) Мен улар билан гаплашаман ҳам, улар гапимга тушунишади. Фермани ҳам билишади, мени ҳам. Улар билан суҳбатлашсам кўнглим тинчийди.

Абби (*хавотир олиб*). Иситманг йўқми, Эфраим?

(*Кэбот жавоб бермай, тўқ-тўқ босиб чиқиб кетади.*)

Эбин каравотда ўтириб, кулоқ солади. Абби орадаги деворга тикилади. Кэбот уйдан чиқиб, муюлишдан ўтгач, дарвоза олдида тўхтаб, осмонга кўз ташлайди.

Кэбот (*қўлларини ёйиб*). Ё раббий, ғойибдан овоз бер!

Жавоб кутгандай, кулоқ тутиб туради, садо бўлмагандан кейин қўлларини тушириб, бош чайқайди-да, аста юриб, молхонага киради.

Эбин билан Абби девор орқали бир-бирларига тикиладилар. Эбин оғир уҳ тортади. Абби унга акс-садодай жавоб қайтаради. Иккаласи ҳам кучли ҳаяжонда. Ниҳоят, Абби туриб, деворга яқинлашади ва кулогини тутди. Эбин ҳовлиқиб қолади. Абби девордан узоқлашиб, эшик томон юради. Эбин ҳам худди уни кўриб тургандай, ҳаракатларини беҳато такрорлайди. Эбиннинг эшиги товушсиз очилиб, Абби киради. Эбин қотиб қолади. Аёл бир зум унга қараб тургач, енгил «оҳ» тортиб, йигит томон отилади. Кучоқлаб, юзларидан ўпабошлайди. Энди ҳушига келгандай, Эбин ҳам уни кучиб, қаттиқ ўпади. Сўнгра уни бирдан итариб четлатади. Иккаласи ҳам эҳтирос огушида, нафаслари ичларига тушиб, бир-бирларига рўбарў туриб қоладилар.

Абби (*дард билан*). Нега ундай қиласан, Эбин? Ўзингни олиб қочма! Мен билан бахтингни топасан.

Эбин (*кескин*). Бахтинг керак эмас менга!

Абби (*оғиз*). Кўнглингда ундай ўйламайсан-ку, Эбин. Нима қиласан ёлғон гапириб!

Эбин (*нафрат билан*). Айтдим-ку, сендан менга ҳеч нарса керак эмас! Нафратланаман сендан!

Абби. Мен сени ўпдим, сен ҳам мени ўпдинг. Лабларинг ўтдай ёниб турибди. Ўзингни алдама. Агар лоқайд бўлсанг, бўсаларимга жавоб қайтармасдинг, лабларинг ўтдай ёнмасди.

Эбин (*лабларини артиб*). Бошқа жононни ўйлаганимдан шунақа.

Абби (*қаттиқ ботиб*). Хаёлинг Миннидами?

Эбин. Эҳтимол.

Абб и (*дард билан*). Бордингми ўшаникига? Айт — бордингми? Шуни деб мени рад қиляпсанми?

Эб и н (*тиржайиб*). Шундоқ бўлса нима бўпти?

Абб и (*газаби қайнаб*). Ундай бўлса — сен ҳайвонсан, Эбин Кэбот!

Эб и н (*масхаралаб*). Тўхта, тўхта, мен билан бундай гаплашишга нима ҳаққинг бор сенинг?

Абб и (*кулиб юборади*). Нима ҳаққим бор? Эҳтимол сен мени ошиқ бўлиб қопти деб ўйлагандирсан? Сенга-я, сендай аянчли бир махлуққа-я? Овора бўласан! Сен менга кераксан, гап шунда! Кераксан, билдингми? Меники бўласан ҳам. Чунки мен сендан кучлироқман.

Эб и н (*кескин*). Тушуниб турибман, бу — сизнинг режаларингизнинг бир қисми. Ҳамма нарсага чангал соласиз.

Абб и (*мазах қилиб*). Эҳтимол.

Эб и н (*газабга миниб*). Чиқинг ётоғимдан, йўқолинг!

Абб и. Бу менинг хоналарим, сен бир ёлланган хизматчисан, холос.

Эб и н. Йўқолинг, бўлмаса бўғиб ташлайман!

Абб и (*ишонч билан*). Мен эса сендан қўрқмайман. Мана шунча ҳам. Сен қўйнимга киришинг мумкин. Лекин сендайлар ўзи хоҳлаб турган хотинни ҳеч қачон ўлдиролмайди. Кўзларингдан кўриниб турибди, менга ҳирс билан талпинасан, лабларинг бўса деб титраяпти, қўйиб берсам, бўйниларимни тишлаб-тишлаб олардинг.

(*Эбин сеҳрлангандай, даҳшат билан қараб турибди.*) (*Устунлигини сезиб тел-банамо хохолаб кулади.*) Бу уй бутунлай меники, фақат пастдаги битта хона меники эмас. Аммо шу кеча у ҳам меники бўлади. Мен ўша ерда кутаман, Эбин. Шам ёққанимда туш. (*Масхараомуз таъзим қилади.*) Менга жиндек хушомад қилмайсизми, мистер Кэбот?

Эб и н (*бўғиқ товушда*). Ҳаққингиз йўқ. Онам ўлганидан бери у хонага ҳеч ким оёқ қўймаган. Сизга ҳам мумкин эмас.

(*Аббининг қарашиди шундай ўртагувчи эҳтирос ёнадики, Эбин ўзини йўқотиб, жим қолади.*)

Абб и (*эшик томон юради, Эбининг нигоҳини сезиб, яна айтишга жазм этади*). Мен сени кутаман, Эбин. (*Кетади.*)

(*Эбин орқасидан қараб қолади, эшикка яқинлашади. Биринчи қават деразасида чироқ ёнади.*)

Эб и н (*ғўнғиллаб*). Ўша ерда, пастда?.. (*Курсидан оқ кўйлагини олиб кияди, галстук тақади, пиджак кийиб, шляпасини олади. Ўзи оёқ яланг, атрофга аланглаб, ҳайратда шивирлайди.*) Ойи, қаердасан? (*Аста эшик томон юради.*)

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Бир неча дақиқадан сўнг. Гўрдай совуқ, қоронғи меҳмонхона. Хонадон аъзолари худди шу ерга тириклай кўмилгандек. Абб и хонадаги ҳамма шамларни ёқади, меҳмонхонадаги ғариб вазият кўз олдида бор бўйича намоён бўлади. Даҳшат билан қочиб чиқиб кетишдан ўзини зўрга тийиб, диваннинг бир чегиди қимир этмай ўтиради. Эшик очилиб, Эб и н киради. Яланг оёқ, бошида шляпа. Хижолат тортиб, остонада тўхтаганча Аббига тикилади.

Абб и (*асабийроқ, лекин мулойим*). Балки ўтирарсан?

Эб и н (*беихтиёр*). Ҳа. (*Шляпасини остонага аста қўйиб, Абби ёнига келди-да, диваннинг бир чеккасига ўтиради. Иккиси ҳам жиддий, полга тикилиб қолишади.*)

Абб и. Бу ерга кирганимда хонада кимдир бордай туюлди.

Эб и н (*жўнгина қилиб*). Ҳа, у — онам.

Абб и. Назаримда, ҳозир ҳам биров борга ўхшайди.

Эб и н. У — онам.

Абб и . Шундай қўрқдимки, аввал қочиб чиқиб кетмоқчи эдим. Энди, сен келгандан кейин, хонага сал файз кирди. *(Ҳавога.)* Раҳмат сизга.

Эб и н . Онам мени яхши кўрарди.

Абб и . Эҳтимол у менинг сени яхши кўрганимни ҳам пайқаетгандир. Шунинг учун ҳам хонага сал файз кирди.

Эб и н . Билмадим. Назаримда, у сиздан нафратланади.

Абб и . Йўқ. Сезиб турибманки, ундай эмас.

Эб и н . Унинг ўрнини эгаллаганингиз учун, унинг уйида турганингиз учун, у жон берган хонада ўтирганингиз учун нафратланади. *(Бирдан жим бўлиб қолади; нимагадир бесаранжом, атрофга аланглайди.)*

Абб и . Нима гап, Эбин?

Эб и н . У бизнинг бу гапларимизни ёқтирмаяпти.

Абб и *(жонланиб)*. Албатта-да, Эбин. У мени ёмон кўрмайди. Мени ёмон кўришга асоси ҳам йўқ. Биз таниш эмас эдик, ахир.

Эб и н . Отамда кеки бор.

Абб и . Биз ҳаммамиз отангга кек сақлаймиз.

Эб и н . Ҳа. *(Ҳовлиқиб.)* Худди шундай, худо ҳаққи.

Абб и *(қўлини ушлаб, сийпайди)*. Уни қўй, онангни ўйла, у бизни ёқтириб қолди. Онангдан гапир, Эбин.

Эб и н . Нимани ҳам гапирардим. Меҳрибон эди у. Яхши эди.

Абб и *(қўлини елкасига қўяди, Эбин индамайди. Эҳтирос билан.)* Мен ҳам сенинг меҳрибонинг бўламан.

Эб и н . Гоҳо ашула айтиб берарди.

Абб и . Мен ҳам айтаман!

Эб и н . Бу унинг уйи эди. Унинг фермаси, унинг рўзғори.

Абб и . Бу менинг уйим. Менинг фермам, менинг рўзғорим!

Эб и н . Отам уни талон-торож қилиш учун уйланди. У жуда мўмин, беозор хотин эди. Отам қадрига етмади.

Абб и . У менинг ҳам қадримга етмайди.

Эб и н . Ёвузлиги, баттоллиги билан кун-бакун қақшатиб, жонини суғурди.

Абб и . У мени ҳам ўлдирди.

Эб и н . Онам бечора ўлди. *(Пауза.)* Гоҳо ашула айтиб берарди. *(Йиғлайди.)*

Абб и *(бошини қучиб, эҳтирос билан)*. Мен ҳам айтаман. Мен ҳам ўламан, сен туфайли, Эбин. *(Ҳирсу эҳтироси ошиб-тошиб кетаётганига қарамай, овозида, ҳаракатларида— самимий ҳиссиёт, оддий ҳирс билан оналик меҳрининг ашаддий омухтаси.)* Йиғлама, Эбин! Мен сенга онанг ўрнида бўлай. Худди онангдай севиб эркалай. Кел, битта ўпай, Эбин! *(Бошини ушлаб ўзига жалб этади, Эбин қаршилиқ кўрсатгандай бўлади. Эркалаб.)* Тортинма, мен сени худди онангдай ўпаман, хўпми? Сен ҳам ўп, уйқу олдидан ҳар оқшом онанг билан хайрлашгандагидай.

Шошмасдан бир-бирларини ўпадилар. Абби бирдан бебош эҳтиросга берилиб, телбаларча шошиб ўпа бошлайди; Эбин ҳам уни бағрига олиб, узоқ-узоқ ўпади. Кутилмаганда, Эбин худди ҳали ўз хонасидагидай уни бирдан кескин четлатиб, даҳшатда қолади.

Абб и *(унга қўл узатганча ёлвориб)*. Раҳм қил, Эбин. Мени ташлаб кетма. Кўриб турибсан, мен сенга фақат она бўлибгина қололмайман. Менинг ҳис-туйғуларим она меҳридан кўра каттароқ. Жуда ҳам катта. Муҳаббатим шу қадарки, иккаламизга ҳам етиб ошар, иккаламиз ҳам бахтли бўла олар эдик, Эбин...

Эб и н *(хонанинг қоронғи бурчагига қараб)*. Она, онажон! Нима истайсан? Менга нималар демоқчисан?

Абб и . Аббини севгил, деяпти. У менинг муҳаббатимни пайқаб турибди. Иккаламиз ҳам бахтли бўламиз. Сен шунини фаҳхламаяпсанми? Ана, кулоқ сол — Аббини севгил, деяпти онанг.

Эбин. Ҳа, сезяпман... балки у... лекин, нега бўлмаса... Ахир сиз унинг ўрнини, унинг уйини, унинг ётоғини эгаллаб ўтирибсиз-ку...

Абб и . У сени севишимни билади!

Эбин (*бирдан келган ўй уни гангитиб қўяди. Заҳарханда ва тантана билан*). Мен тушундим. Нега эканини тушундим... У отамдан қасос олмоқчи. Уч олиб, кейин гўрида тинч ётмоқчи.

Абб и (*ваҳшатда*). Қасосли дунё. Биз ҳаммамиз бир-биримиздан ўч оламиз. Онанг — отангдан, отанг — мендан, мен — сендан, сен — мендан, биз яна ундан! Ҳаммамиздан эса худо ўзи қасос олади! Мен сени яхши кўраман, Эбин. Яхши кўришимни худо ҳам билади.

Эбин (*олдида тиз чўкиб, сонларини қучиб*). Мен ҳам сени севаман, Абби! Биринчи кўрган дақиқамдан бери фақат сени ўйлайман! Энди буни очиқ айтсам бўлади. Мен сени севаман! (*Эҳтиросли бўса.*)

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Эрта тонг. Эбин айвонга чиқади ва дарвоза томон йўналади. Коржома кийган, нимасидир ўзгарган. Ўзидан мамнун, беорроқ назар билан меҳмонхона деразасига қараб, илжайди. Дарвозага етганида дераза очилганини пайқайди. Деразада Абб и кўринади. У энди уйқудан турган, сочлари елкасига паришон ёйилиб тушган, Эбинга ноз билан тикилиб, секин чақиради.

Абб и . Эбин. (*Эбиннинг қайрилиб қараганини кўргач, қарашма билан.*) Битта, биттагина ўпич. Кечгача кўришмаймиз ахир. Қандоқ чидайман.

Эбин . Мен ҳам ўлгидай соғинаман, нима қилай. (*Дераза ёнига келади, Абби эгилади, ўпишадилар.*) Бас. Кечасига ҳам қолсин. (*Кулади.*)

Абб и . Қолади. Сен учун менда ошиб-тошиб ётибди. (*Бирдан.*) Эбин, мени яхши кўрасанми?

Эбин . Мен кўрган-билган жононлар ичида энг зўри сенсан. Ўлай агар!

Абб и . Бу деганинг севаман деганинг эмас.

Эбин . Севаман, яхши кўраман сени. Бўлдими?

Абб и (*меҳр билан тикилиб*). Ҳа.

Эбин . Мен кетдим бўлмаса. Ҳозир чол келиб қолиши мумкин.

Абб и (*ишонч билан, жилмайиб*). Келса келар! Мен унга ҳар қанақа вазиятда чап бериб кета оламан. Деразани очиқ қолдираман, хўпми? Бу хонага кўпдан офтоб тушмаган экан. Энди бу жой меники, майлими, Эбин?

Эбин (*сал қовоқ солиб*). Майли.

Абб и (*тузатиб*). Бизники.

Эбин . Ҳа, бизники.

Абб и . Шу кечадан бошлаб. Тўғрими? Бизнинг муҳаббатимиз унга файз киргизди.

Эбин (*бир оз жим туриб*). Онам кетди. Энди у қабрида хотиржам ётса бўлади.

Абб и . Хотиржам ётсин. (*Нозли зарда.*) Эрталабданоқ шунақа ғамгин гапларни гапирма.

Эбин . Беихтиёр...

Абб и . Ғамгин хотираларни ҳайдаш керак. (*Пауза.*) Бориб жиндек мизғиб олай. Чол келса, тобим йўқ дейман, нонуштани ўзи тайёрласин.

Эбин . Ана ўзи келиб қолди. Тепага чиқ, сочларингни тузат.

Абб и . Кўришгунча. Мени унутма. (*Ҳаво орқали бўса юборади.*)

(*Эбин қулиб, елкаларини кериб, отасини кутади. Чандан Кэбот пайдо бўлади. Секин юриб келиб, тўхтайди, кўзларини қисганча осмонга қарайди.*)

Эбин (*хушчақчақ*). Салом, дада. Кундузи ҳам юлдуз санаяпсанми?

Кэбот (*осмонга тикилганча*). Чиройли!

Эбин (*атрофга аланглаб*). Бўлмаса-чи! Бунақанги ферма ҳеч қаерда йўқ!

Кэбот. Мен осмонни айтяпман.

Эбин (*кулади*). Э-ҳа, осмонми. Сен қаёқдан биласан — чиройлими, чиройли эмасми... Кўзинг яхши кўрмаса... (*Ўз ҳазилидан мамнун, сонига шапатилаб кулади.*)

Кэбот (*қовоғи осилиб*). Бугун жуда хушчақчақсан? Азонлаб отиб олдингми, нима бало?

Эбин (*соддадиллик билан*). Ундан эмас. Шунчаки, тирикчиликдан хурсандман. (*Кўл узатади.*) Ора очиқ, дада. Кўлни ташланг.

Кэбот (*хушёр тортиб*). Сенга нима бўлди ўзи?

Эбин. Ҳай, яна ўзинг биласан. Балки шуниси ҳам тузукдир. (*Пауза.*) Сенга нима бўлди, деяпсанми? Сен пайқамадингми, у келдию яна кетди... гўрига.

Кэбот. Ким?

Эбин. Онам-да. Энди у хотиржам ётади. Сен билан ҳисоб-китоб қилиб кетди.

Кэбот (*ўзини йўқотиб*). Мен молхонада эдим, қаттиқ ухлаб қолибман. Сигирлар уйқуга ўч бўлади, мени ҳам ўргатишган.

Эбин (*яна масхараомуз хушчақчақлик билан*). Яшасин сигирлар! Ҳа, майли. Энди ишингга бор!

Кэбот (*жаҳл билан*). Ҳа? Сен мишиқи энди менга иш буюряпсанми?

Эбин (*кулади*). Буюраман! Ҳа! Ҳа! Ҳа! Сенга буйруқ ёқмаяптими? Ҳа! Ҳа! Ҳа! Ёқмаяпти! Бу товукхонанинг зўр хўрози ўзимман, ҳа! (*Кула-кула молхонага жўнайди.*)

Кэбот (*қизғаниб, нафрат билан унга тикилиб қоларкан*). Онасининг ўзи, қуйиб қўйгандай! Шўринг қурғур! Эси паст деганларича бор. (*Туфлайди.*) Аммо-лекин қорин очиб кетди-ку. (*Эшикка йўналади.*)

Парда

УЧИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Бир йил ўтди. Кўкламнинг сўнгги ҳафтаси. Тун. Иккинчи қаватдаги ётоқхоналарда чироқ хира ёнади — ҳар хонада биттадан шам.

Эбин ўз хонасида, муштини иягига тираб, каравотда ўтирибди. Уни мураккаб, бир-бирига зид ҳиссиётлар қийнайди. Пастдаги ошхонадан келаётган қаттиқ қаҳқаҳа, маст-аласт овозлар, музыка асабига тегади. Қовоғи солиқ, ерга қараб ўтиради. Қўшни ётоқхонада, кенг каравот ёнида бешик.

Ошхонада хушчақчақлик авжига чиқмоқда. Девор бўйига тизилган курси ва ўриндиқларда фермерлар, уларнинг хотинлари, қишлоқ йигитлари ва қизлар ўтиришибди. Ҳаммаси шовқин солиб гаплашишади, қулишади. Ўртадаги столлар сурилиб, танцага майдон очилган. Орқадаги эшик олдиди, бочка билан ёнма-ён Кэбот турибди, анча кайф қилиб қолган, келганларга кружкада виски қуйиб бериб турибди. Улфатлар бир-бирларининг биқинларига туртишиб, қулишади. Кэботга имо қилишади, унга аччиқ киноя, кесатиқ гаплар отишади. Чап бурчакда слкасига рўмол ташлаб, тебранма курсида Абб и ўтирибди. Ранги ўчиб, кўзлари анча киртаийиб қолган. Кимнидир бесабр кутади, кўзи эшикда.

Орқадаги ўнг бурчакда найнов йигит ўтирибди, юзи ҳам аҳмоқона чўзинчоқ, скрипкасини созлайди. Нурсиз кўзлари бетиним липиллайди, қулишида бадниятлик сезилади.

Абб и (*ёнидаги қизга*). Эбин қаёқда, а?

Қиз (*мазах қилиб*). Мен қаёқдан билай, миссис Кэбот? Уни кўрмаганимга минг йил бўлгандир. (*Маъноли қилиб.*) Сиз келганингиздан бери остона ҳатлаб кўчага чиқмайди.

А б б и (ўйчан). Ҳа-ҳа. Онаси ўрнида онаман.

Қ и з. Ҳа, буни ҳам эшитдик, миссис Кэбот. (Ёнида ўтирган онасининг қулоғига шивирлайди.)

А б б и (бирпас жим ўтиради-да, кейин ёнидаги эркакка мурожаат қилади).
Мабодо, Эбинни кўрмадингизми?

Э р к а к (юзлари қизарган, кўзлари мойланиб). Йўғ-а, кўрмадим. (Кўз қисиб.)
Эбиннинг қаёқдалигини сиз билмасангиз, бошқа ким биларди.

А б б и. У қишлоқда энг уста ўйинчи-ку ахир, келиб бир рақс тушсин эди.

Э р к а к (кўз қисади). Эҳтимол бешик тебратаётгандир, а? Ўғил шекилли, адашмасам. Қанчалик бўлди ҳозир?

А б б и (паршон, бош ирғаб). Икки ҳафталик бўлди. Жуда чиройли, суратдек.

Э р к а к. Ҳамма оналар ўз боласини чиройли деб билади. (Биқинига туртиб, айёрона шивирлайди.) Менга қаранг, Абби. Агар Эбин жонингизга тегса, унутманг — мен бор. (Аёлнинг ифодасиз юзига тикилади, жавоб ололмагандан кейин, мастона гудраниб, ўрнидан туради.) Билишимча, яна жиндек отиш керак. (Бир фермер билан моллар ҳақида бақириб баҳслашаётган Кэботнинг ёнига боради.)

(Ҳамма ичади.)

А б б и (ўзича). Эбин қаёқда қолди-я? Нима қиялпти экан?

Абби бу сўзларни ҳеч кимга қарамасдан аста айтган бўлса ҳам, яқин орада ўтирганлар эшитишди, кулги-мазах, имо-ишора билан ёнидагиларга оширишди. Гап скрипкачига етиб келди.

С к р и п к а ч и (Аббига кўз тикиб; бутун хонани янгради). Мен биламан Эбиннинг қаёқдалигини. У ҳозир бутхонада шукронага шам ёқяпти.

(Ҳамма хохолаб кулиб юборади.)

Э р к а к. Нима муносабат билан? Тушунтириб гапирсанг-чи.

(Кулги-қийқириқ давом этади.)

С к р и п к а ч и. Нима муносабат билан бўларди! (Ўтирганлар тўйиб пиқирласин дегандек, узоқ имиллайди.) Янги туғилган... укасининг шукронаси-га-да.

Кулги яна портлайди. Ҳамма гоҳ Аббига, гоҳ Кэботга қарайди. Кэбот эшик олдида ҳалиги фермер билан ҳамон баҳслашаётган эди. Гап нима ҳақда эканини эшитмай қолди, лекин шундай бўлса ҳам, ҳақоратни сизди. Ўртага чиқади. Бирдан ҳамма жим бўлиб қолади.

К э б о т. Подадаги қўйлардек маърашиб қолдинглар? Мен сенларни есин-ичсин, ўйнасин-кулсин, деб таклиф қилганман, чақчақлашиб ўтир-да, ахир мундоқ! Сенлар бўлсанг, хушчақчақлик ўрнига, чўчқадай шалтагингга ағанаб, яна курк товуқдай қақиллаганинг қақиллаган!

Ҳамманинг ғазаби келди-ю, Кэботдан ҳайиқишади.

С к р и п к а ч и (айёрлик билан). Биз Эбинни кутяпмиз.

(Босиқ кулги.)

К э б о т (ошкора тантана билан). Эбиннинг кераги йўқ! У билан орамиз очиқ. Мен ўғил кўрдим. Ўғил! (У маст, шунинг учун кайфияти кескин ўзгариб туради.) Эбиндан кулишга ҳақларинг йўқ! Тушундингми? У фирт аҳмоқ бўлса

ҳам, ўз пушти камаримдан. У сенлардан минг марта яхши. Куни билан эшакдай ишлайди, мендан кам эмас. Иш деганда унинг олдида биттанг ип эшолмайсан.

С к р и п к а ч и . У кечалари ҳам ёмон ишламайди, чоғи.

(Қаҳқаҳа.)

К э б о т . Кул, кулавер, лаънати хомкаллалар. Гапинг тўғри, ғижжакчи. Зарур келса, у худди мендек, кечаю кундуз ишлайди.

Қ а р и ф е р м е р (зўрға оёқда турибди, соддалик билан). Сен билан ҳеч ким тенглашолмайди, Эфраим. Етмиш олти ёшингда ўғил кўрдинг-а! Мен энди олтмиш еттига қадам қўйдим — ундай ишлар хаёлимга келмайди.

(Ҳамма кулади, Кэботнинг ўзи ҳам кулади.)

К э б о т (қари фермернинг елкасига қоқиб). Сенга ачинаман. Шундай йигит-а, ўйламагандим мижозинг бундай заиф деб.

Қ а р и ф е р м е р . Мен ҳам сени бундай бақувват деб ўйламагандим, Эфраим.

(Кулги.)

К э б о т (бирдан қовоғи осилиб). Куч-қувват деганинг менда ҳали топилади. Жуда кўп. Шундай кўпки, сенлар тасаввур ҳам қилолмайсан. (Скрипкачига.) Нимага турибсан тўнгакдай қаққайиб! Тўйга чақирганман ахир сенларни! Чал, ўйнаймиз! Сайрат ғижжагингни. Тирсагингни мойлаб олиб, қорнига ишқа!

С к р и п к а ч и (қари фермер узатган вискини ичиб олиб). Бўпти, бошладик. (Чалади.)

Тўрт йигит билан тўрт қиз рўбарў туриб, музика оҳангига мос ўйнаб кетадилар, скрипкачи эса ҳар замонда қийқириб, ўйинчиларга ҳазил-мутойиба гаплар отади. Ҳамма қарсақ чалиб, товонини тақиллатади. Айниқса, Кэбот зўр бериб ўйнайди. Фақат Абби ўйинга лоқайд, эшикдан кўз узмай утирибди.

— Жимми, жононни ўннга бур! Ҳа, ана! Белидан олсанг-чи! Маҳкамроқ, кўрқма, онаси кўрмайди.

(Кулги.)

Жононларни алмаштиринг, тез! Эсси, энди хурсандмисан? Ёки Руби сенга кўпроқ ёқадими? Ёноқлари ёниб кетяпти, қаранглар! Қандингни ур, умр қисқа, ёшлигингда кучоқлаб қол!

(Кулги.)

К э б о т (пошнасини тақиллатиб). Қани, йигитлар, кўрсатиб қўй, ўйиннинг қанақа бўлишини! Қизлар, бўшашма!

С к р и п к а ч и (кўз қисиб). Етмиш олтига кирганларни кўп кўрганман, лекин сизга етадигани йўқ, Кэбот! Бироқ кўзлар жиндек панд бериб қўйяпти, чамамда.

(Босиқ кулги.)

(Кэботга жавоб қилишга имкон бермай давом этади.) Айланинглар! Сара, сен қаллиғи ташлаб кетган келинга ўхшаб лаллайма! Чаққонроқ, чаққон-

роқ, бошни кўтар! Худо урди. Жонни Кўкка қаранглар, оёгини зўрға судрайди-я! Бу аҳволда эртага қандоқ ишга чиқади!

(Кулги.)

К э б о т . Қани, қани! Бўшашма! (Ўзини туюлмамай, даврага ёриб киради, қўлларини силтаб.) Йўл бер! Кенгроқ ол даврани! Мен ўзим кўрсатаман ўйиннинг зўрини! Шу ҳам ўйин бўлдимиз, латтага ўхшайсанлар! (Даврани суради.)

(Ҳамма девор томон тисарилиб, Кэботга фиксиниб қарайди.)

С к р и п к а ч и (жўрттага). Қани, Эфраим, ол! (Чалади.)

Кэбот ўйнай бошлайди. Анча яхши, завқли ўйнаб келиб, кейин ўзига ярашмайдиган, ўзи эпломмаган ҳаракатларга зўр беради: сакрайди, пошналарига шапати уради, даврани гир айланади. Ергача эгилади, гердаяди, маймундай қилиқлар қилади. Ёввойи ҳиндулар ўйинига ўхшаш бу ҳаракатларига жўр бўлиб қийқиради ҳам.

К э б о т . Ҳо-о-п! Кўриб қўйинг! Етмиш олти ёшдаман! Темирдай мустаҳкам! Менга бас келиб бўпсан! Менга тараф йўқ, кўриб қўй! Юзга кираман, айтиб қўй! Юз йиллик тўйимга таклиф қилардим-у, лекин у вақтларгача сенлар биттанг қолмай қирилиб кетасан. Мижози заиф авлодсанлар. Томирларингда қон эмас, совуқ сув оқиб ётибди. Ҳо-о-п! Кўриб қўй! Хотин-қиз диққатига лойиқ биттаю битта эркакман. Мен ҳиндулар билан жанг қилиб юрганда сенлар ҳали дунёда йўқ эдинг. Мен шафқатсиз жанг қилганман. Ҳо-о-п! Баданим тўла яра, ямоқ, очиб кўрсатайми? Гала-гала ҳиндулар қувган мени, югурардим-у, орқамда, қоқ курагимнинг ўртасида найза ликиллаб борарди. Лекин бари азобларим учун қасос олганман! Қонга қон, жонга жон — бизнинг шиоримиз эди. Ҳо-о-п! Мана, кўриб қўйинглар! Калла қилиб шипни тешоламан! Ҳо-о-п!

С к р и п к а ч и (ҳолдан тойиб, камончасини ташлайди). Етар, қўлим толди. Ҳақиқатан ҳам алвасти экансан, Кэбот!

К э б о т (ўзидан мамнун). Демак, сен ҳам таслим бўлдинг! Лекин яхши чалдинг, мана ич! (Унга ҳам ўзига қуяди.)

Ичадилар. Атрофдагилар совуқ, ёвқараш қилишади. Мудҳиш жимлик. Скрипкачи нафас ростлайди. Кэбот бочкага суяниб, оғир нафас олганча, атрофга аланглайди.

Тепада Эбин каравотдан туриб, оёқ учида хонадан чиқади. Тез орада қўшни ётоқхонада пайдо бўлади. Аста, ўғринча бешикка яқинлашади ва болага тикилиб қолади. Юзида гоҳ парижонлик, гоҳ хижолат, гоҳ меҳр ифодаси. Эбин бешикка яқинлашган пайтдан бошлаб Абби жонсарак. У ортиқ тоқат қилолмай, Кэбот ёнига боради.

А б б и . Мен юқорига чиқиб, болага қарай.

К э б о т (эркалаб). Ҳали дармонинг йўқ. Қарашворайми?

А б б и . Йўқ, йўқ, ўзим. Ҳозир тушаман.

К э б о т . Ўзингни уринтириб қўйма. Ўғлимизга кераксан-а, ёдингдан чиқмасин. (Эркалаб жилмайганча, орқасини силайди.)

А б б и (унинг қўли текканда сесканиб). Керак эмас, қўй. Мен кетдим... (Кетади.)

Кэбот изидан қараб қолади. Атрофдагилар шивирлашади. Кэбот қайрилиб қараганда яна ҳамма жим бўлади.

К э б о т (ҳали нафаси тез, пешанасида шаррос тер). Жиндек бош айланяпти. Эшикка чиқиб тоза ҳаво олай. Фижжакчи, сен чал. Ўйланглар, ашула ай-

тинглар. Мана (*бочкани муштлаб*), бу ерда ҳали бор. Яйрайверинглар. Мен ҳозир кираман.

(*Эшикни ёпиб, чиқиб кетади.*)

С к р и п к а ч и (*ачитиб*). Бизни деб шошмай қўяқол.

(*Босиқ кулги.*)

(*Аббига тақлид қилиб.*) Эбин қаёқда?

(*Кулги.*)

А ё л (*баланд овоз билан*). Бу уйда нималар бўлиб ўтгани — икки карра иккидай аён. Бошқача бўлиши ҳам мумкин эмасди.

Ётоқхона эшигида Абб и пайдо бўлади. У тўхтаб, меҳр-муҳаббат тўла кўзлари билан Эбинга тикилади. Эбин уни кўрмайди.

Э р к а к . Жим. Эҳтимол эшик орқасида қулоқ солиб тургандир. Унинг қўлидан келади.

Ҳаммаёқ шивир-шивир — худди шабада хазон супураётгандай. Кэбот айвондан тушиб, дарвозага суяниб тўхтайди. Кўзини қисиб кўкка қарайди. Абби сассиз келиб, Эбиннинг ёнида туради.

Э б и н (*сесканиб*). Абби!

А б б и . Жим. (*Уни қучади, ўпишадилар, кейин бешик узра бош эгадилар*). Чиройли йигит бўлади. Худди сенинг ўзингдай.

Э б и н (*мамнун*). Шунақа дегин? Унчалик эмасдир.

А б б и . Куйиб қўйгандек.

Э б и н (*хўмрайиб*). Бу менга ёқмаяпти, Абби. Нимаики меники бўлса унга қарашли бўлади. Бир умр шундай. Бас қилиш керак.

А б б и (*бармоғини лабига босиб*). Сабр қилиш керак, Эбин. Сабр-тоқат билан кутиш керак. Бир ҳодиса юз бериши бор-ку. (*Уни қучиб.*) Мен энди пастга тушай.

Э б и н . Мен ҳовлига чиқаман. Бу ғижжак билан бу қаҳқаҳани эшитишга тоқатим қолмади.

А б б и . Ўзингни кўп қийнама, жоним. Мен сени яхши кўраман. Яхши кўраман, уқдингми? Ўп мени.

(*Улар қучоқлашганча бешик устида узоқ турадилар.*)

К э б о т (*ҳовлида*). Нимагадир кўнглим ғаш. Ҳатто музика ҳам таъсир қилмаяпти. Қаерга борсам, шу ғашлик кўксимни ғижимлайди. Қоронғи бурчакларда ҳам, қайрағочнинг шовуллашида ҳам шу ғашлик яшириниб турганга ўхшайди, тарновларни ғижирлатиб тирнагандай, томда сирганиб юргандай... Ҳамма жойда ғашлик, қочиб қутулиб бўлмайди. Уйда ҳам, одамлар орасида ҳам ҳаловат йўқ. (*Уҳ тортиб.*) Бориб, бир моллар билан гурунглашай, ўшалар тузук... (*Ҳорғин юриб, молхонага кетади.*)

С к р и п к а ч и . Менга қаранглар, энди бир кайф-сафо қилайлик,— у кетди! Бу аблахни қариганида роса аҳмоқ қилишибди! Шуни бир ювайлик! (*Камончасини торларига зарб билан уради.*)

(*Ҳақиқий ҳушчақчақлик бошланади. Ёшлар ўйинга тушадилар.*)

ИККИНЧИ КҮРИНИШ

Ярим соат ўтди. Эбин дарвоза ёнида туриб, осмонга тикилади. Юзида дард ифодаси. Молхонадан Кэбот чиқади. Оғир босиб, салмоқ билан юриб келади, бошини қуйи солган. Эбинни кўрганида юзида қаҳрли, тантанали кулгу пайдо бўлади. Ўғлининг ёнидан ўтаётиб елкасига қоқади. Ошхонадан эса ҳали ҳам маст-аласт овозлар, кулги, музыка эшитилади.

Кэбот. Сен буёқда экансан-да?

Эбин (*сесканиб, нафратли назар ташлайди, тўнг*). Ҳа.

Кэбот (*мазах қилиб*). Базмда кўринмадинг? Ҳамма сўрайди, Эбин қани, Эбин қани.

Эбин. Сўраса сўрабди-да.

Кэбот. Яхши-яхши қизлар ҳам бор эди.

Эбин. Тошини терсин.

Кэбот. Биронтасига уйланиб олсанг бўларди.

Эбин. Уйланмайман.

Кэбот. Бадавлатроғига чанг солсанг, рўзгорини бўлишиб олардинг дейман-да.

Эбин (*кулиб*). Сенга ўхшабми, а? Менга унақаси кетмайди.

Кэбот (*қаттиқ ботди*). Ёлғон! У онангнинг уруғлари эди менинг фермамга чанг солмоқчи бўлган.

Эбин. Одамлар бошқача гапиришади. (*Бир оз жим қолгач, ўчакишиб*.) Менинг ташвиш тортадиган жойим йўқ, рўзгорим тайин.

Кэбот (*масхараомуз*). Қаерда экан ўша рўзгорингиз, агар сир бўлмаса?

Эбин (*қўлларини ёйиб*). Мана.

Кэбот (*бошини орқага ташлаб, хохолаб кулади*). Оҳ-ҳо! Рўзгори бор эмиш! Ҳай-ҳай-ҳай! Ярамаснинг гапини қаранглар-а!

Эбин (*ўзини босиб, хўмрайганча*). Ҳа, майли — кўрармиз.

Кэбот (*фикрини билмоқчи бўлгандай шубҳа билан қараб туради. Пауза. Кейин ишонч билан*). Мен-ку, кўрарман. Лекин, мана сен... Сен ҳали кўзи очилмаган кучукваччасан, ахир!

(*Эбин кулади.*)

Нимага тиржаясан?

(*Эбин жавоб бермай, тескари қарайди.*)

(*Жаҳлга миниб*.) Ё худойим-эй! Фирт аҳмоқсан, ҳей! Қаллангда бир чакса кепак, ҳа! (*Эбин бу гапларга лоқайд турганидан ғазаби келади*.) Агар туғилганингданоқ эси паст эшшак бўлмаганингда аллақачон тушунардингки, бу ерда сенга ҳеч нарса тегмайди. На бир қарич ер, на биронта тош! Айниқса ҳозир, мен ўғилли бўлганимда. Ана, ичкарида ётибди меросхўр, ўлганимдан кейин ферма унинг қўлига ўтади. Лекин ҳали мен юзга кираман, юзга кириб ҳаммангни аҳмоқ қиламан, ҳа. Унғача бу гўдак ҳам мана сендай бўлиб қолади.

Эбин (*ўчакишиб кулади*). Қаранг-а!

Кэбот (*дарғазаб*). Қаранг эмиш! Сен ҳали ҳам умидвормисан? Лекин ферма фақат уники эмас, Аббини ҳам бўлади. Аббини эса лақиллатолмайсан. Ифлос ниятларинг унга аён, у сени беш қўлдай билиб олган. Мени фаҳмламайди деб ўйлайсанми, унинг атрофида гир айланиб, сўлагингни оқизиб... У менга ҳаммасини ҳикоя қилиб берган. (*Мушт ўқталади*.) Сен... сен... мияси ачиган аҳмоқ!

Эбин (*у ҳам ғазабда устига босиб боради*). Ёлғон, ёлғон гапиряпсан! Абби ундай дейиши мумкин эмас!

Кэбот (*Эбиннинг қалтираганини кўриб, тантана қилади*). Мумкин эмас? Мен сенинг миянгни янчиб, мана бу қайрағочлар тепасига сочвораман, де-

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

ганимда у: «Йўқ, бу ақлдан эмас, унда рўзғордаги ишни ким қилади?» — деб туриб олди. Кейин айтдики, биз ўғил кўришимиз керак, деди. Мен ҳам, агар ўғил туғиб берсанг, истаган нарсангни сўрайвер, деб ваъда қилдим. Унинг бирдан-бир тилаги шу бўлдики, мен ўлгандан кейин ферма унинг қўлига ўтиши учун сени бу ердан йўқотишимиз керак. (*Заҳарли илжайиб.*) Шундай қилиб, ферма энди уники, сенинг улушинг эса — ана, катта йўлнинг тўзони. Қанча хоҳласанг олавер!

Эбин (*даҳшатда лол, мусибат ва ғазабдан тош қотиб, кейин бирдан қаҳқаҳа— ота бошлайди, томирлари тортишади*). Ҳа-ҳа-ҳа! Ҳа-а, унинг ўйини шунақа дегин? Ўзим ҳам гумонсираган эдим-а... Бошдаёқ гумонсираганман... Аммо мен... хўш, демак, ҳаммаси ёлғон экан-да? (*Бақириб.*) Бари ёлғон! Ўлдираман уни! (*Айвонга югуради.*)

Кэбот (*ўйлини тўсиб*). Қани, унга қўл тегизиб кўр-чи!

Эбин. Йўлимни тўсма!

Эбин уни итариб четлатмоқчи, аммо Кэбот уни қўлидан маҳкам ушлайди. Шиддатли олишув бошланади. Чол Эбиндан анча кучли. У ўглини бўғзидан олиб, деворга сиқиб кўяди. Бу маҳал айвонда **Абби** пайдо бўлади.

Абби (*чинқириқ кўксидан отилиб*). Эбин! Эбин! (*Зинадан югуриб тушадди.*) Эфраим! (*Чолнинг қўлига осилади.*) Кўйвор уни, Эфраим! Ўлдириб кўясан!

Кэбот панжасини бўшатиб, ўглини қаттиқ итариб юборади, Эбин нарироққа сурилиб бориб йиқилади. Зўрга нафас олиб ётганида Абби дод солиб тиз чўкади, бошини тиззасига олмоқчи бўлади. Лекин Эбин уни итариб юборади.

Кэбот (*тантана қилиб*). Кўрқма, Абби, уни ўлдириш ниятим йўқ. Дорга осилиб ўлиб кетишга арзимаиди. Мен етмиш олтига кирдим, бу ҳали ўттизга ҳам боргани йўқ, аҳволини қара, мен билан олишиб ўтирибди тагин! Мен билан-а! Осон деб ўйладингми мен билан беллашишни? Анов юқорида бешиқда ётган билан ҳам беллашолмайсан. У ҳам менга ўхшаган чайир бўлади. Парвариш қиламан уни, тарбиялайман. Энди эса, мен кетдим — хушчақчақлик қилишим керак — бугун менинг байрамим. (*Айвон томон юради, кейин орқасига қайрилиб, кулади.*) Энди юраги дов бермайди-ку, лекин агар бу аҳмоқ сенга яна хиралик қиладиган бўлса, мени чақир. Худо ҳақи, иштонини тушириб, хипчин билан таъзирини бериб кўяман. (*Ўйга кириб кетади, бирпасдан кейин эса унинг «Ҳо-о-оп!» деган қийқириғи эшитилади.*)

Абби (*ачиниб*). Эбин... оғридими, жоним? (*Уни ўпмоқчи бўлади.*)

Эбин (*уни итариб юборади, ўтиради, бошини кўтариб, атрофга қарайди, кўзини олайтириб, хирқироқ овоз билан*). Жўна бу ердан!

Абби (*ҳайрон*). Бу — менман, Эбин! Нима бало, мени танимай қолдингми?

Эбин (*нафрат билан қараб*). Аксинча... сени энди яхши таниб олдим! (*Ҳўнграб йиғлайди.*)

Абби (*кўрқиб*). Нима бўлди, Эбин? Нега менга бундай ғалати қарайсан?

Эбин. Нафратланаман ендан! Кўргани кўзим йўқ... Фоҳишасан, найрангбоз фоҳиша!

Абби (*даҳшатда, орқага тисарилиб*). Эбин!.. Нималар деяпсан?

Эбин (*туриб*). Сенинг ҳар бир сўзинг ёлғон! Сен мени ҳамиша алдаб келгансан. Биринчи учрашувимиздан тортиб. Яхши кўраман деганларинг...

Абби (*самимий*). Ҳа, сени яхши кўраман... (*Қўлини ушламоқчи, лекин Эбин қўлини тортиб олади.*)

Эбин (*яна ўзиникини таъкидлаб*). Ёлғон! Сен мени аҳмоқ қилиб юргансан. Мен эшшакмия, сенга ишониб ўтирибман... Сен эса унга сари илондай кўйнимга кириб, маккорлигингни давом эттирдинг. Ўғил туғиш учун мени

тўшагингга судрадинг, бу бўлса болани ўзиники деб юрибди. Кейин эса, мени уйдан ҳайдашиб, фермани эгаллашга чолдан ваъда олгансан. (*Нафрат билан.*) Сен ялмоғизсан, инсон боласи бу қадар қабиҳ бўлиши мумкин эмас.

Абби (*ҳанг-манг бўлиб*). Шу гапларни унинг ўзи айтдим?

Эбин. Айтса-айтмаса, шундоқ эмасми? Жилла бўлмаса бир оғиз рост гапир!

Абби (*ёлвориб*). Эбин, гапимга қулоқ сол. Сен ҳамма гапларимни яхшилаб эшитиб олишинг керак. Бунга анча бўлган... У маҳал сен Минниникига қатнаб юрардинг, мени кўргани ҳушинг йўқ эди... Мен эса сени севардим. Жинни бўлишимга сал қолган, ҳатто сендан қасос олмоқчи бўлганман...

Эбин (*гапни бўлиб, эҳтирос қийноғида*). Ўшанда ўлиб кетганинг маъқул эди. Иккаламиз ҳам ўлиб кетсак бўлмасмиди! Бу гапларни билмаган, эшитмаган бўлардик... (*Дарғазаб.*) Лекин сендан барибир қасос оламан. Онам қайтиб келиб, иккалангни ҳам лаънатласин, худодан илтижо қиламан.

Абби (*нафаси ичига тиқилиб*). Ундай қилма, Эбин! Ундай қилма! (*Оёғига йиқилиб, йиғлайди.*) Мен сенга ҳеч ёмонлик истаган эмасман. Кечир мени!

Эбин (*унинг сўзларини эшитмай, газабда*). Мен у қари қирчанғи билан барибир ҳисоб-китоб қиламан... Сен билан ҳам! Кейин иккалангни ёлғиз ташлаб кетаман, бир-бирингнинг гўштингни гажиб ётавер, кечалари ётогингга онамнинг арвоҳи келади... Мен эса Калифорнияда, Сим билан Питернинг ёнида бўламан.

Абби (*даҳшатда*). Йўқ, мени ташлаб кетмайсан! Шафқат қил, Эбин!

Эбин (*қатъий*). Кетаман дедимми кетаман. Бойиганимда бир қайтиб келиб, фермамни довлаб оламан. Иккалангни ҳам итдай улоқтириб. Ану ўғлингни ҳам бирга қўшиб ҳайдайман! Тиланчилик қиласанлар, ахлатхоналарни титкилаб юриб, ўлиб кетасанлар! (*Тутқаноқ тутгандай асабий.*)

Абби (*қалтираб, мутеълик билан*). Менинг ўғлим — сенинг ҳам ўғлингку, Эбин.

Эбин (*дард чекиб*). Дунёга келмагани маъқул эди. Кўзларим кўр бўлсин эди уни кўргунча. Сен уни ифлос ният билан туққансан. У дунёга келиши билан ҳамма нарса алғов-далғов бўлиб кетди.

Абби (*меҳр билан*). У пайдо бўлмасдан аввал менинг севгимга ишонармидинг?

Эбин. Каламушдай кўр бўлганман.

Абби. Энди бўлса ишонмайсан, шундайми?

Эбин. Сендай ўғри маккорга ишонарканми?

Абби (*сесканади, кейин мутеълик билан*). Авваллари-чи, унгача, севармидинг мени?

Эбин (*нафаси тиқилиб*). Сен мени лақиллатгансан.

Абби. Энди ортиқ севмайсанми?

Эбин (*дарғазаб*). Нафратланаман сендан!

Абби. Бу ердан кетишинг, мени ёлғиз қолдиришинг, барининг сабаби — ўша болами?

Эбин. Гапни йиғиштир. Азонда жўнайман. Ер ютсин агар шу гапимда турмасам.

Абби (*паузадан сўнг*). Агар муҳаббатингни хазон қилган, сени мендан айириб, кўз очиб кўрган бахтимдан, яккаю ёлғиз осмондай тиниқ қувончимдан жудо қилган ўша ўғлимиз бўладиган бўлса... агар ҳаммасига сабаб шу бўлса... ўша оқ сут берган боламини нафратлайман.

Эбин (*алам билан*). Ёлғон! Сен уни яхши кўрасан. Чунки у туфайли сен рўзғорли бўласан, боланг сенга фермани ўғирлаб беради. (*Қалтираб.*) Гап рўзғорда эмас, тушун! Сен мени алдадинг. Севаман деб қасам ичдинг, шу рўзғорни деб қасамхўрлик қилдинг.

Абби (*ақлдан озгандай*). У ўғри эмас!!! Мен уни ўлдираман! Мен сени яхши кўраман. Сенга буни исбот қиламан...

Э б и н (*кескин*). Бас қил ёлғонингни! Менга бари аён! Хайр. Биз қайтиб юз кўришмаймиз.

А б б и (*докадай оқарди*). Шунча муҳаббатимиз хурмати... ақалли бир марта ўпиб кет, Эбин.

Э б и н (*дағал товуш билан*). Истамайман! Қачонлардир сенга тикилиб қаранларимни унутишга ҳаракат қиламан!

А б б и . Эбин! Бирпас сабр қил! Шундоқ кетаверасанми... сенга айтадиган гапим бор...

Э б и н . Ану улфатлар ёнига кетдим — ичаман, ўйинга тушаман.

А б б и (*қўлига ёпишиб, қизгин*). Бордию орамизда у бўлмаса-чи, бордию мен фермани олиш ниятим йўқлигини сенга исбот қилсам-чи? Биз илгаригидек бир-биримизни севармидик, худди яқингинадагидек бахтли бўлармидик? Агар исбот қилсам, мени яна илгаригидек севармидинг, ташлаб кетмасмидинг? Айт!

Э б и н (*таъсир қилди*). Эҳтимол. (*Унинг қўлини силтаб ташлаб, аламзада жилмаяркан.*) Аммо сен худомидингки?..

А б б и (*хурсанд*). Лекин эсингдан чиқмасин, сўз бердинг. (*Аста.*) Худо бўлмасам ҳам, баъзи ишлар менинг ҳукмимда...

Э б и н (*разм солиб*). Сен алаҳлай бошладинг чоғи. (*Айвон томон юради.*) Мен кетдим — хушчақчақлик қиламан.

А б б и (*орқасидан қичқириб*). Мен сенга исбот қиламан. Исбот қиламанки, менинг муҳаббатим...

(*Сўнги сўзларни Эбин эшитмади, уйга кириб кетди.*) (*Ўрнида қотганича туриб, узидан тикилади; товушида изтироб...*) Менинг муҳаббатимдан зўр куч йўқ дунёда!

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Эрта тонг. Саҳнада ошхона ва Кэботнинг ётоғи кўринади. Э б и н ошхонада, стол ёнида иягига таяниб ўтирибди. Кўзларида маъно, юзида қон йўқ. Шам пирпираб ёнади. Эбиннинг оёғи остида чит сафархалта.

Тепада, хира ёритилган хонада К э б о т ухлаб ётибди. Абби беланчак узра бош эгиб, қулоқ солади. Кўзларида даҳшат ва изтироб, хўнграб юборади, беланчак ёнида тиз чўкмоқчи. Бу пайт Кэбот уйқусираб инграйди, ёнбошига ағдарилади, шунинг учун Абби ўзини қўлга олиб, эшик орқасида ғойиб бўлади. Жимлик. Абби ошхонага отилиб киради, Эбинни кучоқлаб, эҳтирос билан ўпа бошлайди. Эбин қимир этмай ўтирибди, олдинга тикилган кўзлари ифодасиз.

А б б и (*телбанамо*). Мен сўзимнинг устидан чиқдим, Эбин! Сени дунёда ҳаммадан ортиқ севишимни исбот қилдим. Энди мендан гумонсирашинг учун ҳеч қандай асос йўқ.

Э б и н (*лоқайд*). Энди бунинг ҳеч қандай аҳамияти йўқ. Ҳар нима қилган бўлсанг ҳам.

А б б и (*ақлдан озгандай*). Ундай дема, Эбин. Ўп мени. Ўп — ҳозир бу менга жуда ҳам зарур. Сени яхши кўраман, дегин!

Э б и н (*ёноғига лабини тегизиб*). Охирги марта. Мен ҳозир кетаман.

А б б и . Йўқ-йўқ! Энди-я?.. Энди ҳам кетмоқчимисан?

Э б и н (*ўзича*). Мен кўп ўйладим... Отамга ҳеч нарса айтмайман. Онам бўлса кечалари ётоғинга қатнайди — ундан қутулолмайсан. Отамга ҳамма нарсани айтсам, у болани ёмон кўриб қолади, бутун аламини ундан олади. (*Овози майинлашади.*) Мен буни истамайман. Болада айб йўқ. (*Фалати ғурур билан.*) У менга ўхшайди. Мана, худо ўртада — бола меники. Бир кун эмас бир кун балки қайтарман...

А б б и (*гапга тушунмайди, ўз азобли ўйлари билан банд; ёлвориб*). Сенинг кетиб қолишингга энди ҳеч сабаб йўқ. Ҳеч қандай сабаб бўлмагандан кейин,

кетишдан нима маъно... Энди ҳамма нарса илгаригидай... орамизга раҳна соладиган ҳеч ким йўқ, Эбин.

Э б и н (*унинг овозидан ҳавотирга тушади. Унга ҳайиқиб тикила бошлайди*). Сен қалтираб кетяпсан, рангинг оқариб кетибди. Нима иш қилиб қўйдинг?

А б б и . Мен... мен... уни ўлдирдим.

Э б и н (*ҳанг-манг бўлиб*). Ўлдирдим?

А б б и (*маъносиз қараб*). Ҳа.

Э б и н (*бир оз жимликдан кейин, бирдан уйғонгандек*). Ҳай, бўлар иш бўпти! Қилмишига яраша. Лекин нима қилиб турибмиз, бирон чорасини кўриш керак. Шундай қилиш керакки, гўё у ўзини ўзи... мастликда... Кеча унинг ҳўкиздай ичганини ҳамма кўрган, гувоҳлик беришади.

А б б и (*бақариб*). Йўқ! Йўқ, Эбин! Мен уни эмас... (*Ақлдан озгандай кулади*.) Уни ўлдиришим керак эди-ю, яхшироқ ўйламапман! Нега сен ҳам бир оғиз айтмадинг?! Нега?

Э б и н (*қўрқиб*). Кимни ўлдирдинг? Гапир! (*Пауза*.)

А б б и . Уни эмас.

Э б и н (*юзи ўликдай оқариб кетади*). Гўдакними?

А б б и (*маъносиз*). Ҳа.

Э б и н (*бирдан оёғи кесилгандай тиз чўкади, титроқ овоз билан*). Ё раббий! Онажон, сен қаёқда эдинг, нега уни тўхтатмадинг?!

А б б и (*содда қилиб*). Ўша биринчи кечамиз кетганича онанг қайтиб келмаган.

(*Пауза. Эбиннинг боши эгилиб тушади, вужуди титрайди. Дунёдан кечгандек*.) Мен уни ёстиқ билан босдим. Нафаси тўхтаб қолди. Бўгилиб ўлди. (*Аста йиғлай бошлайди*.)

Э б и н (*ғазаб ва мусибат билан*). У менга ўхшар эди. У меники эди, лаънат сенга!

А б б и (*бўғиқ, тугилиб*). Мен буни истамаган эдим... бу ишни қилаётганимдаёқ ўзимга нафратим келиб кетди. Мен уни яхши кўрардим, у худди сендек чиройли эди, аммо мен сени ортиқроқ севардим. Сен эса кетаман дединг. Узоқларга... Сени бир умр кўрмай ўтардим. Ўполмас эдим сени. Ёнингда бўлолмасдим. Ўша бола туфайли мени ёмон кўриб қолдинг. Уни ҳам ёмон кўраман дединг, ўлиб қўяқолсайди, дединг. Ўша бўлмаса ҳамма нарса илгаригидай яхши бўларди, дединг.

Э б и н (*бу гаплар ханжардай ботади, ўзини тутолмай туриб кетади. Аббининг бўғзига чанг солмоқчи бўлади*). Ёлғон! Мен ундай деганим йўқ! Хаёлимга ҳам келган эмас! Унга озор етказгандан кўра, мен бўғзимга пичоқ тортмас-мидим!

А б б и (*тиз чўкиб ёлворади*). Менга азоб берма, Эбин, кўзларингдан нафрат сачрапти! Сен туфайли, ўзимиз туфайли шундай ишни қилаолганимдан кейин... Мен яна бахтли бўлишимизни истаган эдим.

Э б и н (*ғазаб билан*). Ўчир овозингни, ёки ҳозир чопиб ташлайман! Мен сенинг кирдикорларингни кўриб турибман — яна ўша макр. Сен қотилсан, сен гўдакни бўғиб ўлдирдинг — энди бўлса бутун айбни менга тўнкамоқчи-сан!

А б б и (*қулоқларини бекитиб, инграйди*). Бас қил, Эбин!.. (*Оёқларини қучмоқчи бўлади*.)

Э б и н (*даҳшат ичида тисарилиб*). Қўлингни торт! Сен мудҳиш махлуқсан! Бегуноҳ, мурғак чақалоқни ўлдиришга қандай қўлинг борди? Иблисга сотилгансан! (*Яна ғазоби ошиб*.) Уни нега ўлдирганингни биламан. Менинг сўнгги илинжимга қасд қилгансан. Кўрдингки, бола менга тортган, кўрдингки, у — меники. Сен мана шунга чидай олмагансан! Мен сени биламан. Сен болани шунинг учун ўлдирдингки, у — меники эди! (*Ақлдан озгандай тўлғанади, Абби ёнига отилиб келиб, мушт ўқталади*.) Лекин қасос оламан сендан! Полицияга хабар қиламан. Ҳеч нарсани яширмай, барини айтиб бераман-у,

кейин жўнайман. Калифорнияга... у ерда олтин, олтин сочилиб ётибди. Кетаман! (*Гапи узук-юлуқ, гоҳ тўнғиллайди, гоҳ бақиради.*) Ҳозир полицияга бораман. Олиб кетсин, авахтага ташласин. Кўрарга кўзим йўқ. Қотил, ўғри! Энди карашмаларинг кетмайди, полицияга топшираман! (*Йиғлаб чиқиб кетади, зинадан югуриб тушиб, дарвозага йўналади.*)

Абби (*туриб, эшикка отилади, изидан қичқириб*). Эбин, мен сени яхши кўраман! Эшитяпсанми, севаман сени! (*Дармонсиз, эшикка суяниб қолади.*) Нима қилсанг, менга барибир, фақат илгаригидек севсанг бас. (*Эшик кесаки-сини зўрға ушлаб, полга эмаклайди.*)

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Бир соат ўтди. Бундан олдинги кўринишдагидек, саҳнада ошхона ва Кэботнинг ётоқхона-ки. Тонг отган. Қуёшнинг илк нурлари қайрағочларнинг учини ёритади.

Абби ошхонада юзини кафтлари билан тўсиб ўтирибди. Юқорида Кэбот тўшагида ёнбошига ағдарилади, бирдан сесканиб уйғонади, деразадан қарайди, нимадандир ҳайратда, кўрпасини асабийлик билан иргитиб, шоша-пиша кийина бошлайди.

Кэбот (*Аббини ёнида деб ўйлаб*). Менга қара, Абби. Кейинги эллик йил давомида бундай кеч турган эмасман. Офтоб чарақлаб ётибди-ку! Э, ичкилиги ҳам, базми ҳам қуриб кетсин. Ўзим ҳам қариб қолдим, шекилли. Эбин битта ўзи ишлаётган бўлса керак. Уйғотиб қўйсанг бўлмайдимми, Абби. (*Ёнида Абби йўқлигини кўриб, ҳайрон.*) Қаёққа кетди бу? Нонушта тайёрлаётган бўлса керак. (*Оёқ учиди бешик ёнига келади.*) Ассалом, ўғлим, яхши ухладингизми? (*Бешикка фахр билан тикилади.*) Ўғлимиз чиройлик-да, ухлашини қаранг... Бошқа болалардек кечаси гингшиб безовта ҳам қилмайди. (*Хонадан аста чиқиб, ошхонага тушади, Аббини кўриб, кўнгли тинчийди.*) Бу ёқда экансан-ку. Нонушта тайёрладингми?

Абби (*қимирламай*). Йўқ...

Кэбот (*ёнига келади, эркалаб*). Мазанг йўқроқми?

Абби. Йўқ.

Кэбот (*қўлини елкасига ташлайди, хотин сесканиб кетади*). Жиндек ётиб турсанг бўларди. Ҳадемай ўгилчамиз уйғониб, «мамма» деб қолади. Жа ишта-ҳаси зўр-да...

Абби (*сесканади, кейин совуқ*). Энди у ҳеч қачон уйғонмайди.

Кэбот (*қувноқ*). Йўқ, у узоқ ағанаб ётмайди, менга ўхшаган.

Абби. У — ўлик.

Кэбот (*гаранг*). Нима?

Абби. Мен уни ўлдириб қўйдим.

Кэбот (*даҳшатда тисарилиб*). Мастмисан... ё жинни бўлиб қолдингми?

Абби (*бошини кўтаради; кўзларига қараб, баланд овоз билан*). Айтаяпман-ку — ўлдириб қўйдим. Бўғиб ўлдирдим. Бор, ишонмасанг, чиқиб қара.

Кэбот (*ишониб-ишонмай қараб туради-да, бир зумда тепага чиқиб, беланчакка отилади, болани ушлаб кўради. Даҳшат ичиди бешикдан четланади.*) Ёраб!.. Ё тангрим! (*Оёғини зўрға судраб, қоқина-сурина хонадан чиқади, ошхонага тушади. Ҳали ҳам ҳушини йиғиб ологани йўқ. Аббига яқинлашиб, хирқироқ овоз билан.*) Нега бундай қилдинг?

(*Жимлик.*)

(*Елкасидан ушлаб, қўпол силтайди.*) Сендан сўраяпман — нега бундай қилдинг? Яхшилиқча айтасанми ёки...

Абби (*сакраб туриб, ғазаб ва алам билан уни итариб юборади, чол анча нарига тисарилиб кетади; овозида нафрат ва ғазаб.*) Кўлингни теккизма мен-

га. Болани сўраб нима қиласан, нима ҳаққинг бор? Сеники эмас у, уқдингми? Келиб-келиб сендан бола туғармидим! Ундан кўра бўғилиб ўлганим маъқул эмасми?.. Сендан ҳамиша нафратланаман, кўргани кўзим йўқ. Эсим бўлса, гўдакни кўйиб, сени бўғизламайманми! Йўқол, башарангга қарай олмайман. Мен Эбинни севаман. Ҳа, Эбинни! Биринчи кўрган кунимдан буён! Бола ҳам уники, ундан туққанман, тушундингми?

К э б о т (*калтаклангандан баттар, даҳшатда унга тикилиб туради; анча жимликдан кейин, зўрга сўз топиб*). Ҳали шунақа дегин... Кўксимни эзиб турган... қоронғи бурчакларда судралиб, қайрағочлар шовуллашида яширинган ғашлик шу экан-да!.. Сен бўлсанг — ёлғон, турган-битганинг ёлғон... иккиқатман деб ўзингни мендан олиб қочиб юрардинг. (*Энди ҳамма нарсага лоқайд.*) У — ўлик. Тамом. Кўрдим, у — ўлик. Шўрлик нораства! (*Кўз ёшлари юзидан оқиб тушади.*)

А б б и (*телбанамо*). Йиғлама! Йиғлама деяпман! (*Хўнграб юборади.*)

К э б о т (*сал ўзига келиб, қаддини тиклайди, юзида шиддат; тишини қисиб*). Мен ақлдан озмаслик учун тошга айланишим керак. (*Ўзини тутиб.*) Агар бола... Эбиндан бўлса, ўлганига ҳам хурсандман. Гумонсираб юрардим... Қандайдир ифлос бир ножўяликни сезардим. Уй совуқ туюлар, ёлғизлик эзар эди мени... Бошқа жой тополмай молхонага кирардим, сигирлар ёнига. Ҳа, гумонсирардим. Хурсанд бўлма, мени жуда ҳам аҳмоқ қилолганинг йўқ: сезиб юрардим. (*Хотинга қараб, масхараомуз тиржаяди.*) Демак, эсинг бўлса, болани эмас, мени ўлдирган бўлардинг, шундайми? Овора бўласан, мен юзга кираман деб кўйганман. Сени осишади. Мен эса яшайман. Худо ҳам, қонун ҳам шуни талаб қилади. Мен полицияга кетдим. (*Эшикка қадам қўяди.*)

А б б и (*бефарқ*). Ўзингни уринтирма. Эбин кетган полицияга.

К э б о т (*ҳайрон*). Эбин?

А б б и. Ҳа.

К э б о т. Полицияга-я?

А б б и. Ҳа.

К э б о т (*ўйлаб*). Ҳай, мени бу ташвишдан ҳам қутқазибди, бўлмаса ишимга борай. (*Остонада қайрилиб қараб.*) У менинг ўғлим бўлиши керак эди, Абби. Сен мени яхши кўришинг керак эди. Мен — сенинг эрингман. Мени севганинга — полицияга югурмас эдим. Ҳар қандай жиноят қилсанг ҳам.

А б б и (*Эбинни ҳимоя қилиб*). Эбин полицияга югурган бўлса, демак ўз сабаблари бор.

К э б о т (*қуруқ*). Майли, сенингча бўлсин! (*Ошхонадан чиқади, дарвозага яқинлашади, тўхтаб, осмонга кўз ташлайди. Дармонсизлиги сезилади, у жуда қари ва ҳорғин кўринади. Изтиробда тўнғиллайди.*) Ё худовандои карим, ёлғизлик менга ҳеч қачон бу қадар азоб берган эмас! (*Чандан оёқ товушини эшитиб, ҳушини йиғади.*)

Дарвозадан югуриб Э б и н киради. У ҳансираган, телбадай атрофга аланглайди.

(*Елкасидан ушлаб.*) Полицияга етказдингми?

Э б и н (*бош ирғаб*). Ҳа.

К э б о т (*Эбинни ерга улоқтириб, нафратли заҳарханда билан*). Шиллиққурт! (*Хохолаб молхонага юради, кейин қайрилиб, таҳдид билан.*) Уни полиция олиб кетганидан кейин, ўзинг ҳам жўна — тўрт томонинг қибла! Дарров йўқол, акс ҳолда, худо кўрсатмасин, кўп ўтмай мени ҳам қотил сифатида олиб кетишлари бор! (*Кетади.*)

Э б и н (*ўрнидан сапчиб туриб, уйга югуради. Ошхонага отилиб кириб, Аббининг оёғига йиқилади*). Кечир мени! Кечир!

А б б и (*қувониб*). Эбин! (*Уни ўпади, бошини бағрига босади.*)

Э б и н. Мен сени яхши кўраман. Кечир мени.

Абби (*эгилиб, телбадай ўпа бошлайди*). Шу сўзларинг учун ҳамма гуноҳларингдан кечишга тайёрман.

Эбин (*изтиробда*). Лекин мен полицияга айтдим. Ҳозир сени олгани келишади.

Абби. Энди мен ҳеч нарсадан қўрқмайман.

Эбин. Полиция бошлиғи ухлаб ётган экан, уйғотиб, ҳаммасини айтиб бердим. «Ҳовлида сабр қил, ҳозир кийинаман», деди. Мен кутиб турибман-у, нуқул сени ўйлайман, юрагим ёрилиб кетай деди. Тушундимки, фақат сени севар эканман. Энди ҳамма вақт фақат сени дейман.

Абби (*бошини силаб, меҳр билан*). Тентагим...

Эбин. Кейин орқамга қараб югурдим. Далалар оша... Шунда хаёлимга келди... Абби, ҳали вақтимиз бор. Қочсак улгурамиз...

Абби (*бош чайқаб*). Йўқ, Эбин. Мен қочмайман. Гуноҳимга яраша жазо тортишим керак.

Эбин. Бўлмаса, мен ҳам сен билан.

Абби. Ахир сен жиноят қилмагансан-ку.

Эбин. Йўқ, аслида ният мендан чиққан. У ўлақолсайди, деб аввал мен айтдим. Шу сенга туртки бўлган.

Абби. Йўқ, Эбин. Ҳаммасини ёлғиз ўзим қилдим.

Эбин. Мен ҳам айбдорман. Агар биз гуноҳ қилмаганимизда...

Абби (*худого тик гапиргандай, бошини кўтариб*). Мен буни гуноҳ деб ҳисобламайман. Бунинг учун мен худодан кечирим ҳам сўрамайман.

Эбин. Мен ҳам... лекин иккимизнинг биргаликда қилган гуноҳимиз қотилликка олиб келди. Демак, мен ҳам айбдорман. Полицияга шундай деб айтаман. Агар сен инкор қиладиган бўлсанг, улар барибир менга ишонишади, чунки улар биздан ҳаммиша гумонсираб юришган. Аслида, чиндан ҳам ният мендан чиққан эди.

Абби (*бошини унинг кўксига қўйиб, йиғлайди*). Йўқ. Мен сенинг азоб тортишингни истамайман!

Эбин. Мен ҳам гуноҳимни ювишим керак. Озодликда қолсам, мен баттар қийналаман. Кечаю кундуз сени ўйлаб азоб чекаман. Мен сенинг... (*Овозини пасайтириб*.) Оламда йўқлигингни билатуриб қандай яшайман ахир? Қандай яшайман? Ўликми — тирикми, жаннатдами — жаҳаннамдами, барибир, фақат сен билан бирга бўламан. (*Кўзларига қарайди, жилмайишга уринади*.) Жазони сен билан тенг тортмасам, ёлғизлик барибир мени ҳалок қилади.

Абби (*энди сал ён беради*). Бунга рози бўлолмайман, Эбин, рози бўлмайман.

Эбин (*ўпади, эркалаб*). Бу сенга ёрдам бермайди. Бу гал мен енгиб чиқдим.

Абби (*заиф жилмайиб, меҳр билан*). Мен сени енгмоқчи ҳам эмасдим.

Эбин (*қулоқ солади*). Эшитяпсанми?.. Бизни олгани келишяпти.

Абби. Йўқ, бу менга таниш шарпа. Нима деса ҳам, индамай туравер. Пачакилашмаймиз, мен ҳам жим тураман.

Кэбот киради. Жуда ҳаяжонда. Эбин Абби олдида ҳамон тиз чўкиб турибди, Эбин уни кучоқлаган, қимир этмайдилар.

Кэбот (*аввал индамай уларга қараб туради, кейин қасоскорона*). Қотиллар, зап қовушибсан-ку! Беозор мусичадек кукулашяпсанми? Иккалангни бир бутуққа осиб, ўликларингни саратонда тебратиб қўйиш керак, токи ёлғизликдан қочиб қутуламан деб ният қилган мендай қари аҳмоқларга ибрат бўлсин. Уз ҳирсига эрк берган баъзи мишиқи ёшлар ҳам кўриб қўйсин. (*Пауза. Юзлари тортишиб, кўзлари ножўя аланглайди. Бир оз телбанамо кўринади*.) Бугун ишга қўл бормаяпти. Ҳафсала йўқ. Фермани ташлаб кетсамми деб

турибман. Ер ютмайдими! Молларни далага ҳайдавордим — яйраб юраверсин. Улар озод — мен ҳам озод. Бугуноқ бош олиб кетаман. Далаларни худога топширдим, токи биров фойдаланмасин. Калифорнияга, Симеон билан Питер ёнига жўнайман. Аҳмоқ бўлса ҳам, ўзимнинг болаларим. Уччала Кэбот бир бўлиб, Сулаймон пайгамбарнинг хазинасини излаб топамиз. Мана, пулим бор! *(Тиззалаб, қачондир пул яширган жойда полнинг тахтасини қайиради.)* Қаердалигини билганингда сенлар бу пулни қўярмидинг! Билмагансан-да. Мана — пуллар. *(Қўл солади, тополмайди, яна қидиради. Оғир жимлик чўқади. Кэбот полда ўтириб қолади, ўлик балиқ кўзларидай хира қорачиқларини Эбинга қадайдди, ғазабдан нафаси тиқилади, ҳушини йўқотаётгандай қалтираб, зўрға нафас олади— ниҳоят зўраки хунук илжайиб.)* Хўш, демак, пулни ҳам ўғирлаган экансанлар-да?

Э б и н *(босиқ)*. Бу пулларга мен акаларимнинг улушини сотиб олиб, йўлга билет олиб берганман.

К э б о т *(заҳар сочиб)*. Э-ҳа! *(Сал ўзига келабошлайди, аста оёққа туради.)* Сен эмас, худо берган уларга бу пулни. Калифорнияда, эҳтимол, олтин топиш осондир, лекин у худонинг давлати эмас. У менга тўғри келмайди. Менга яна ғойибдан овоз келяпти. Шу ерда қол ва қаттиққўл бўл, деяпти у менга. Сенинг пул ўғирлашинг ҳам худо амри билан бўлган — мени гуноҳлардан асраш учун! Бу ерда мен худойимнинг паноҳидаман. *(Пауза. Ғамгин.)* Ҳеч қачон ўзимни бу қадар ёлғиз сезмаган эдим, ё раббий, қариб қолдим.

Чапдан полиция бошлиғи пайдо бўлади, ёнида яна икки киши.

Полиция бошлиғи. Қонун ҳурмати — очинглар!

К э б о т. Сеяларни олгани келишди. *(Эшик очгани чиқади.)* Кел, Жимми. Мана, иккаласи ҳам шу ерда.

(Бошлиқ ошхонага киради, қолганлари ташқарида туришади.)

Э б и н *(бирдан қичқириб)*. Мен ёлғон гапирдим, Жимми! Мен уларга ёрдам берганман, биз биргалашиб... Мени ҳам оласан!

А б б и *(сапчиб)*. Йўқ!..

К э б о т. Иккаласини ҳам ол! *(Эбинга ҳасад билан, қарийб завқланиб)*. Яша, азамат. Эркак деган шунақа бўлади. *(Пауза)*. Мен борай, сигирлар узоққа кетиб улгурмагунча, қайтариб келиш керак. Хайр.

Э б и н. Хайр.

А б б и. Хайр.

Кэбот ошхонадан чиқади, ҳовлига тушади, молхона томон юради.

Полиция бошлиғи *(бир оз ўзини йўқотиб)*. Юрдик бўлмаса.

А б б и. Жиндек сабр қилинг. *(Эбин томонга қайрилиб.)* Эбин, мен сени яхши кўраман.

Э б и н. Мен сени яхши кўраман, Абби.

(Улар ўтишадилар. Уч полициячи ўнғайсизланиб жилмаяди. Полиция бошлиғига бош ирғаб.) Энди юрсак бўлади. *(Аббининг қўлидан олади, ёнма-ён юриб ошхонадан чиқадилар.)* *(Полициячилар улар кетидан юради. Ҳовлига тушиб, дарвоза ёнида тўхтайдилар ва осмонга кўз соладилар.)* Қуёш чиқяпти. Чиройлилигини қара!

А б б и. Ҳа.

Полиция бошлиғи *(қайрилиб уйга қарайди; ўз йўлдошларига)*. Яхши кўрғон экан! Фермамисан ферма! Сотишса йўқ демасдим.

Парда

Асқад МУХТАР

таржимаси